

KRISTEL BEYENS^a &
ERIC MAES^b

Het lappendeken van tien jaar strafuitvoering in België

Panopticon, 41 (1), 10-41

© 2020 Maklu | ISSN 0771-1409 | Januari 2020

^a Gewoon Hoogleraar, Vakgroep Criminologie, Onderzoeksgroep Crime & Society (CRIS), Onderzoekslijn Penalty & Society (corresp.: kristel.beyens@vub.be)

^b Senior onderzoeker en Werkleider, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie (corresp.: eric.maes@just.fgov.be)

THE PATCHWORK OF TEN YEARS OF SENTENCE IMPLEMENTATION IN BELGIUM

Prison overcrowding dominates penal policies and sentence implementation in Belgium for about three decades and will probably continue to do so in the future. This article describes and analyses Belgian sentence implementation policies of the last ten years, by focusing on the expansionist and reductionist measures that have been taken to tackle prison overcrowding. It illustrates the interplay between both policies and shows that reductionist measures, such as the introduction of autonomous sentences in the community, and alternatives for remand imprisonment did not prevent the rise of the prison population to date. At the sentence implementation phase, the bifurcation policy between so-called 'short-term' and 'long term' prisoners is further pursued. It is shown that back-door policies at the level of sentence implementation, such as provisional release of convicted persons with a prison sentence of up to three years and the replacement of these sentences by electronic monitoring at the implementation phase are the most effective means to control the size of the prison population. At the same time, we also see that conditional release of persons with a prison sentence of more than three years is decreasing and is delayed by the increasing use of the 'gradual way' of release by the sentence implementation courts and the rising number of prisoners maxing out their sentence in prison.

Keywords: Prison overcrowding, Prison sentence, Community sentences

Kernwoorden: Overbevolking, Gevangenisstraf, Gemeenschapsgerichte straffen

1. INLEIDING

De deelredactie Penologie en Victimologie kreeg de opdracht om de krachtlijnen van de ontwikkelingen in de strafuitvoering en de victimologie van de laatste 10 jaar in kaart te brengen. Snel werd duidelijk dat we hier voor een onmogelijke opdracht stonden en dat het nastreven van enige vorm van exhaustiviteit totaal onmogelijk is. De deelredactie Penologie en Victimologie is niet alleen erg actief – gedurende de afgelopen tien jaar werden bijna zestig rubriekteksten aangeleverd – maar onze inventarisatie leert ook dat er over deze periode een 150-tal bijdragen, hetzij rubriekteksten, artikelen, editorialem en forumteksten over penologisch-victimologisch gerelateerde onderwerpen zijn gepubliceerd in Panopticon. Dit is een indicatie van de snelheid van de ontwikkelingen in de praktijk en beleid in dit domein, maar ook van de grote interesse van de Vlaamse onderzoeker voor penologi-

sche thema's. Het is dan ook onmogelijk om eer te doen aan deze rijkdom van alle verschenen bijdragen. Deze tekst beperkt zich daarom noodgedwongen tot een aantal in het oog springende thema's en evoluties, waar de auteurs van deze tekst het meest vertrouwd mee zijn. De auteurs hebben zich ook laten inspireren door suggesties van de redactieleden¹ en door de thema's die Sonja SNACKEN (2009) in haar terugblik over 30 jaar strafuitvoering tien jaar geleden behandelde, zoals de overbevolking in de gevangenissen, de interne en externe rechtspositie van de gedetineerden, de personeelsproblematiek en de specifieke categorieën gedetineerden. Vandaag zijn we tien jaar en enkele beleidsverklaringen, ministers van Justitie en masterplannen verder. Maatschappelijke gebeurtenissen, zoals de terroristische aanslagen op 22 maart 2016 in het metrostation Maalbeek in Brussel en op de luchthaven van Zaventem (zie ook BEYENS, 2016a) hebben een verhoogde aandacht voor radicaliseringsprocessen in onze samenleving met zich meegebracht, wat zich ook heeft vertaald in de strafuitvoering.

In 2010 werd de nood aan gevoeld om de naam van de deelredactie te wijzigen van 'Strafuitvoering en Justitiële Hulpverlening' naar 'Penologie en Victimologie'. Dit was een antwoord op de groeiende aandacht voor het slachtoffer in de strafuitvoering en de herstelgedachte binnen het strafrechtelijke beleid in het algemeen. Ivo Aertsen, die lang de leiding nam over deze deelredactie, is bovendien een vooraanstaand pleitbezorger van dader-slachtoffer bemiddeling en herstelgerichte justitie, wat de toevoeging van een victimologisch luik aan de werkzaamheden van de deelredactie nog relevanter maakte. In januari 2017 nam Eric Maes de fakkel over als voorzitter.

In deze bijdrage focussen we, om praktische redenen, enkel op het aspect strafuitvoering in België, gezien dit domein op zich reeds heel veelzijdig is en bovendien sterk in beweging. Strafuitvoering is uiteraard meer dan alleen de gevangenisstraf, vandaar dat ook de evoluties in de straffen in de gemeenschap aan bod komen.

We zullen het daarentegen niet hebben over de internering, de maatschappelijke dienstverlening, het forensische welzijnswerk en de vreemdelingendetentie, die wel sterke penologische raakvlakken hebben, maar aan bod komen bij andere deelredacties.

2. VRIJHEIDSBEROVING

2.1 Overbevolking als blijvend lei(ij)dend thema

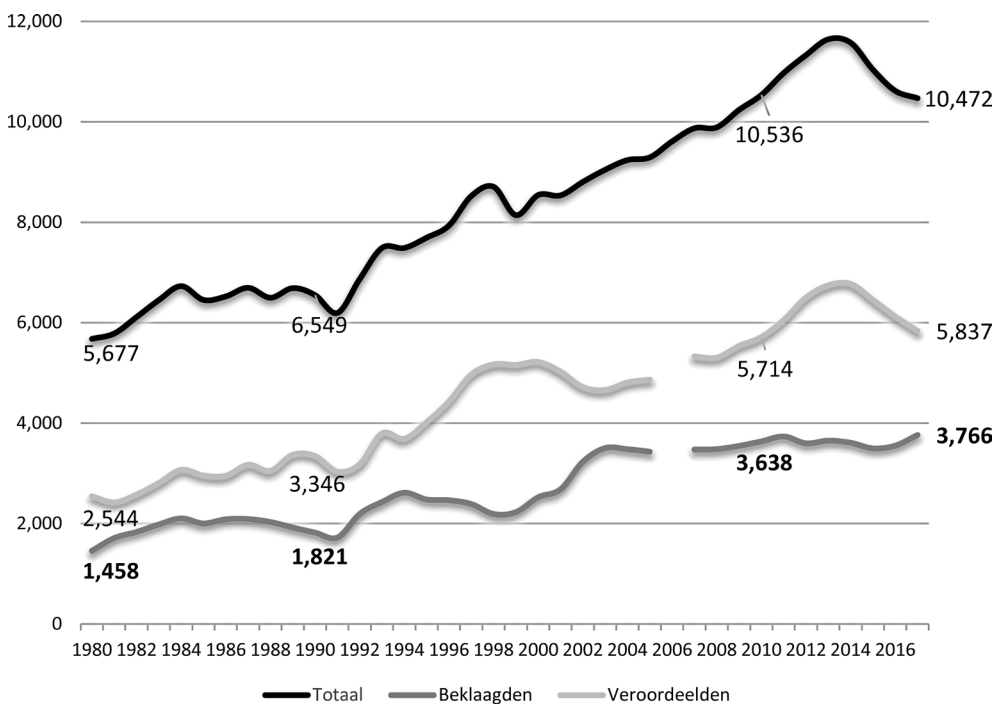
België kampt sinds de jaren tachtig van de vorige eeuw met overbevolkte gevangenissen en dat is, ondanks alle reductionistische (voor- en achterdeurstrategieën) en expansionistische maatregelen, vandaag nog altijd zo. België is daar herhaaldelijk voor op de vingers getikt door de Raad van Europa bij monde van de rapporten van het Comité ter Preventie van Foltering (CPT) na zijn bezoeken aan België. In 2014 werd ons land zelfs veroordeeld door het Europees Hof voor de Rechten van de Mens voor schending van het verbod op onmenselijke en vernederende behandeling (*Vasilescu vs. België*, 25 november 2014) (zie meer uitgebreid: CLAES, 2017, alsook tal van bijdragen in *Panopticon*: DAEMS, 2010a, 2010b, 2011, 2016a, 2017, 2018; ECHAUDT, 2016). Het terugdringen van de overbevolking was dus ook de afgelopen tien jaar een belangrijk en noodzakelijk aandachtspunt van de ministers van Justitie, dat waarschijnlijk ook de toekomstige agenda zal blijven domineren. Minister van Justitie Koen

¹ We bedanken in het bijzonder Vicky De Souter, Sam Fonteyn, Rudy Van De Voorde, Kristel Van Driessche en Gert Vanherk voor de geleverde input.

GEENS (2015) kwam in zijn Justitieplan met het boude voorstel om de gevangenispopulatie terug te dringen tot 10.000 gedetineerden. Maar wat leren de cijfers over de gevangenispopulatie en de overbevolking ons vandaag?

2.1.1 De gevangenisbevolking in cijfers

Figuur 1 toont de haast continue stijging van de gevangenispopulatie sinds de jaren negentig en vertoont inderdaad een duidelijke knik naar beneden vanaf 2014, waar we bijna 11.600 gedetineerden telden tegenover 'slechts' 5.667 in 1980. Tussen 2012 en 2014 flirtte de gevangenispopulatie met de ongeziene kaap van 12.000. De stijging sinds de jaren negentig doet zich voor zowel bij de beklagden als bij de veroordeelden. Tegelijk zien we een serieuze daling sinds 2014 bij de veroordeelden.

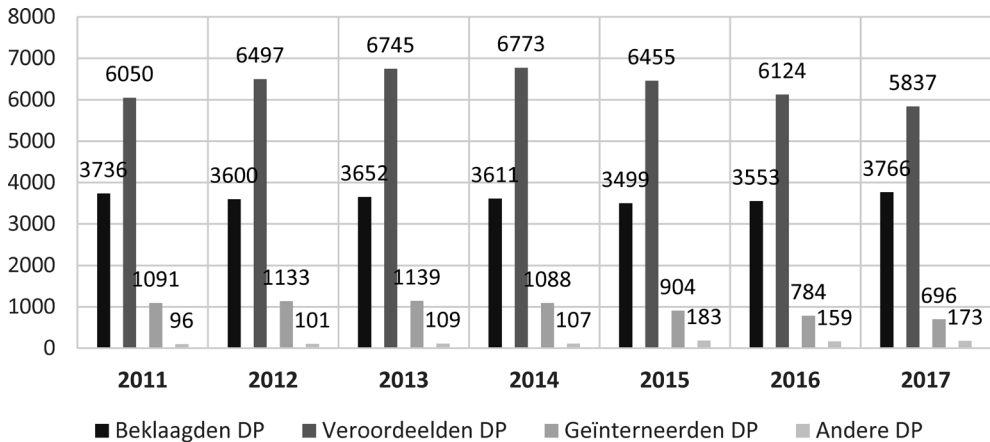

FIGUUR 1. GEMIDDELTE TOTALE GEVANGENISPOPULATIE, BEKLAAGDEN EN VEROOORDEELDEN: 1980-2017
 BRON: BEYENS & MAES (2017), aangevuld met cijfers voor 2016 en 2017
 uit de jaarverslagen van DGEPI (2017; 2019)

Wanneer we de evolutie van de categorie veroordeelden volgens strafduur bekijken zien we dat de gedetineerden met een straf tot een jaar haast volledig verdwenen zijn uit de gevangenis en dat ook de groep gestraften tussen één tot en met drie jaar is afgenomen, tot een niveau lager dan dat van 1980 (in 2013 -6% t.o.v. 1980). De categorie gestraften van meer dan vijf jaar vermenigvuldigt met factor 14 ten opzichte van 1980; de correctioneel gestraften tussen drie en vijf jaar zijn toegenomen met een factor zes (BEYENS & MAES, 2017). Uit onze vroegere analyses (BEYENS & MAES, 2017) blijkt verder dat de stijging van de gemiddelde dagpopulatie beklagden niet zozeer het gevolg is van een stijgend aantal opsluitingen, maar

vooral te maken heeft met de langere verblijfsduur van de beklaagden in de gevangenis. Tegelijk stellen we vast dat het aantal beklaagden toeneemt, ondanks de gestage opmars van het aantal nieuwe mandaten vrijheid onder voorwaarden, dat bedoeld is als een alternatief voor de voorlopige hechtenis.

Figuur 2 geeft een recent beeld van de verschillende categorieën gedetineerden in de gevangenis, inclusief de geïnterneerden. Daar valt de afname van het aantal geïnterneerden op van bijna 1.100 in 2011 tot nog een kleine 700 in 2017.

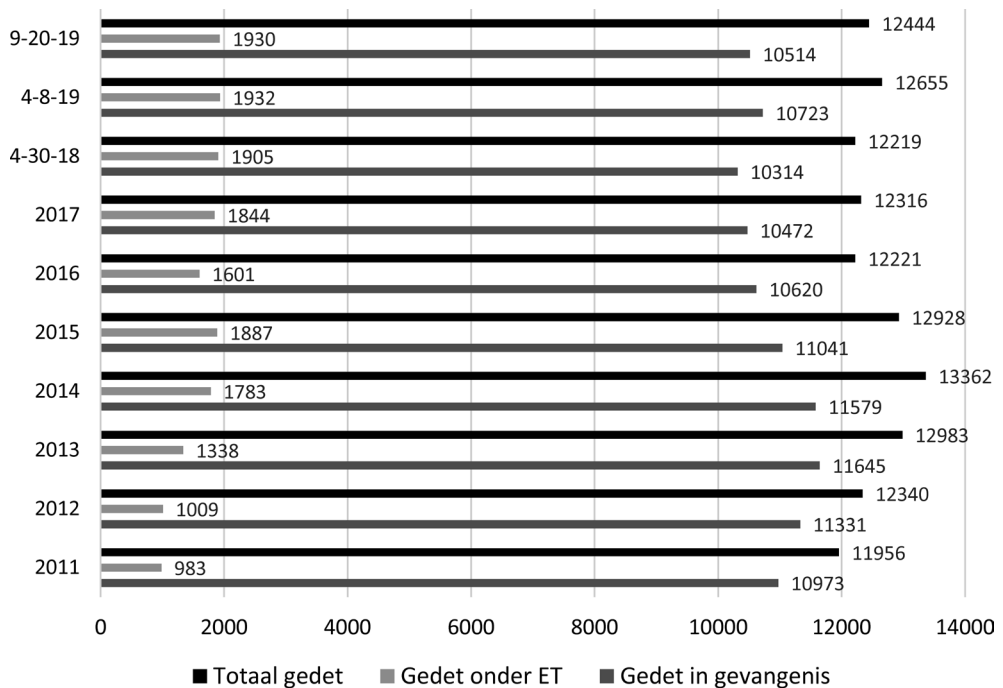

FIGUUR 2. GEMIDDELDE DAGPOPULATIE IN DE GEVANGENIS PER CATEGORIE: 2011-2017
BRON: Jaarverslagen DGEPI (2013-2019)

Daarentegen stijgt het aantal gedetineerden met een niet-Belgische nationaliteit gestaag en in 2017 vormen zij 44% van de gemiddelde dagpopulatie (DGEPI, 2019). De Belgische gevangenis detineren personen uit meer dan 130 landen en de Marokkanen (9,6% van de totale gevangenispopulatie) blijven de grootste groep, gevolgd door de Algerijnen (4,8%) en de Roemenen (3,2%) (DGEPI, 2019). Verder zien we dat het aantal gedetineerden zonder verblijfsrecht binnen de groep niet-Belgen ook is toegenomen en met 60% zelfs een substantieel aandeel uitmaakt van deze groep. Bij de beklaagden met niet-Belgische nationaliteit heeft zelfs 68% geen verblijfsrecht.² Nationaliteit is echter slechts een proxy om de etnische diversiteit van de gevangenispopulatie in kaart te brengen. In werkelijkheid is de gevangenispopulatie nog diverser dan bovenstaande cijfers doen vermoeden, gezien bij de categorie Belgen zich ook gedetineerden bevinden met een niet (uitsluitend) Belgische achtergrond, bijvoorbeeld omdat de ouders niet in België geboren zijn.

Tot slot stelt figuur 3 de daling van de gevangenispopulatie van de laatste jaren en het streven naar de 10.000 in een ander daglicht.

² Voor een meer gedetailleerde analyse van de gevangenispopulatie volgens nationaliteit en verblijfsrecht, zie DE RIDDER, BREULS & VANQUEKELBERGHE (2017).

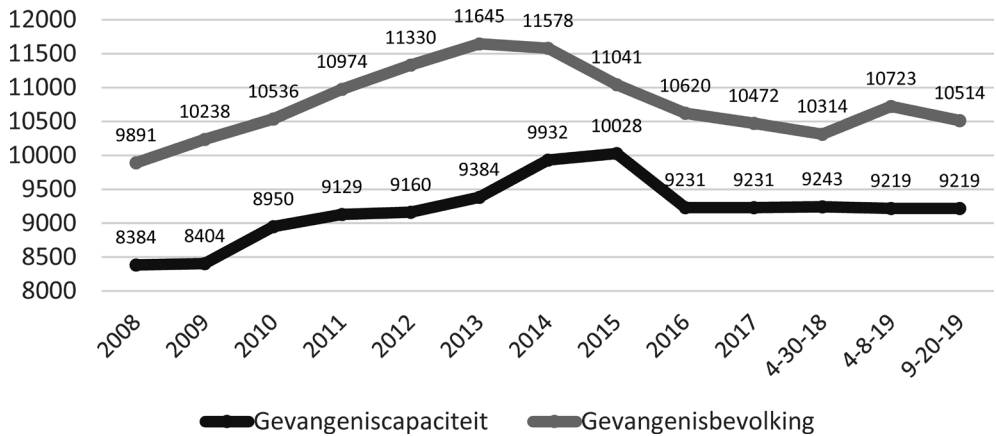

FIGUUR 3. AANTAL GEDETINEERDEN IN DE GEVANGENIS EN ONDER ELEKTRONISCH TOEZICHT: 2011-2019
 BRON: Jaarverslagen DGEPI (2013-2019); dagstaten 2018; 2019

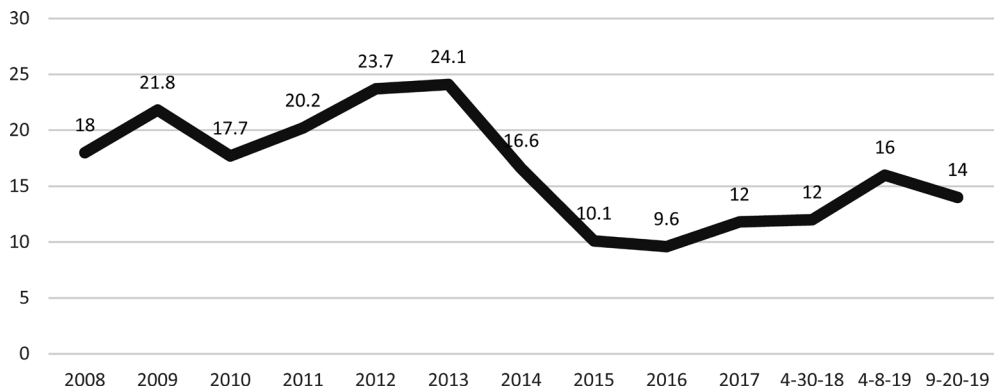
Indien we alle personen met een gedetineerdenstatuut samentellen, nl. zij die hun straf uitvoeren in de gevangenis en zij die hun gevangenisstraf uitvoeren onder het regime van elektronisch toezicht, stellen we vast dat de ‘gevangenispopulatie’ helemaal niet naar de 10.000 neigt, maar onafgebroken boven de 12.000 ‘gedetineerden’ is gebleven sinds 2011. Op basis van de dagstaat van 20 september 2019 kan gesteld worden dat België op dat moment een totale gedetineerdenpopulatie van 12.444 gedetineerden telde. Het hoogste aantal personen met een gedetineerdenstatuut tellen we in het jaar 2014, waar het totaal afklopt op een gemiddelde dagpopulatie van 13.362.

2.1.2 De gevangenis capaciteit en de overbevolking in cijfers

Om een idee te krijgen van de overbevolking moeten de bevolkingscijfers gerelateerd worden aan de capaciteitscijfers, wat terug te vinden is in figuren 4 en 5.

FIGUUR 4. EVOLUTIE VAN DE GEVANGENISCAPACITEIT EN DE GEVANGENISBEVOLKING: 2008-2019
 BRON: Jaarverslagen DGEPI (2009-2019); dagstaten 2018; 2019

FIGUUR 5. EVOLUTIE VAN DE OVERBEVOLKINGSGRAAD (%): 2008-2019
 BRON: Jaarverslagen DGEPI (2009-2019); dagstaten 2018; 2019

Figuren 4 en 5 illustreren een piek in de overbevolkingsgraad in 2013 (24,1%), die samenvalt met het hoogtepunt in de gevangenispopulatie. Daarna is er een gestage afname van de overbevolking tot ongeveer 10% in 2016, maar ondertussen is de algemene overbevolkingsgraad terug aan een trage opmars bezig, met opnieuw stakingen van het gevangenispersoneel in december 2019 tot gevolg. Verder mag niet vergeten worden dat de overbevolking zeer sterk kan verschillen tussen gevangenen en dat vooral de arresthuizen in de grote steden hier het meeste onder te lijden hebben.

De stijgingen en de dalingen in de overbevolking zijn het resultaat van een combinatie van reductionistische (inwerken op de daling van de gevangenisbevolking) en expansionistische (uitbreiding van de gevangenis capaciteit) maatregelen, wat ons bij het penitentiaire beleid van de afgelopen tien jaar brengt.

2.1.3 *Beleid in de strijd tegen de overbevolking*

2.1.3.1 *Expansionistische maatregelen: uitbreiding en vernieuwing van de gevangenscapaciteit*

Door de aanslepende overbevolking komt de legitimiteit van de strafuitvoering zwaar onder druk. De geloofwaardigheid van de strafuitvoering wordt een belangrijke hoeksteen van het beleid van de opeenvolgende ministers van Justitie Vandeurzen, De Clerck, Turtelboom en Geens. In hun beleidsplannen wordt de geloofwaardigheid van de strafuitvoering, nl. het effectief uitvoeren van de gevangenisstraffen, telkens opnieuw vooropgesteld als een belangrijke doelstelling van hun beleid. Bij gebrek aan het doordrukken van een krachtdadig en coherent voordeurbeleid via alternatieven voor de gevangenisstraf, lijkt capaciteitsuitbreiding de enige oplossing. De oorspronkelijke scepsis over de zinvolheid van de capaciteitsuitbreiding, die wel nog te lezen was in de Oriëntatienota van voormalig minister van Justitie Stefaan De Clerck, is ondertussen nog ver te zoeken (DAEMS, 2009: 30). Meer nog: omdat de overbevolking elk initiatief verlamt, wordt de capaciteitsuitbreiding naar voor geschoven als een absolute voorwaarde voor een humaan en geloofwaardig strafuitvoeringsbeleid en voor vernieuwing binnen de gevangenis. Verdedigers van een humane strafuitvoering worden hierdoor als het ware in een expansionistisch scenario van capaciteitsuitbreiding geduwd (SNACKEN & BEYENS, 2017). Na het *'Masterplan 2008-2012 voor een gevangenisinfrastructuur in humane omstandigheden'* volgt het *Masterplan 2008 – 2012 – 2016* (zie o.m. VAN HERCK, 2011; DE MESMAECKER, 2013). Vandaag zit men aan het *Masterplan III*.³ Niet alleen de uitbreiding van de gevangenscapaciteit door nieuwe gevangenissen, maar ook vernieuwbouw van een aantal oude uitgeleefde gevangenissen worden hiermee resoluut op de politieke agenda gezet.

Sinds 2013-2014 zijn drie van de vier zogenaamde '4G-gevangenissen' gerealiseerd en operationeel, nl. Beveren, Marche-en-Famenne en Leuze-en-Hainaut. Er kwam heel wat kritiek op het ontwerp van deze gevangenissen⁴, dat sterk gebaseerd is op individuele opsluiting en maximale beveiliging. Dit is jammer, gezien deze gevangenissen een gezicht moeten geven aan de detentie van de toekomst, die zou moeten gebaseerd zijn op re-integratie, en dus een maximale interactie met de samenleving zou moeten toelaten.

Duidelijk is dat de masterplannen vooral investeren in grote inrichtingen (300 plaatsen of meer) met hoge beveiliging, die bij voorkeur op industrieterreinen, of buiten het stedelijk weefsel worden ingeplant. Kenmerkend voor de nieuwe gevangenissen is dat ze tot stand zijn gekomen in een samenwerking met privéconsortia, die instaan voor het ontwerp, de bouw, de financiering en het onderhoud van de gevangenis volgens de zogenaamde DBFM-overeenkomst (*Design, Build, Finance & Maintain*; zie hierover ook VAN DE VOORDE, 2015). De federale overheid betaalt gedurende 25 jaar een vergoeding en is daarna eigenaar van het gebouw. Naast het ontwerp en de bouw, zijn de privébedrijven eveneens verantwoordelijk voor de catering voor personeel en gedetineerden, de uitbating van de wasserij en het onderhoud van de gebouwen en de tuinen (DGEPI, 2016). Op deze wijze doen vormen van privatisering hun intrede binnen het Belgische gevangeniswezen. De nieuwe gevangenissen zijn eveneens uitgerust met de modernste beveiligingstechnologie en er wordt zwaar ingezet op statische veiligheid. Daarnaast wordt er in de gevangenissen van Beveren, Leuze-

3 Voor meer details, zie <https://www.koengeens.be/policy/2-masterplan-iii> (geraadpleegd op 3 november 2019).

4 Zie het themanummer van het tijdschrift *Orde van de Dag* hierover van BEYENS & JANSSENS (2009).

en-Hainaut en Marche-en-Famenne gebruik gemaakt van *PrisonCloud* (DGEPI, 2017), een elektronisch dienstenplatform dat de gedetineerden van in hun cel toegang geeft tot o.a. telefoon, kantine, filmhuur, informatie over de gevangenisregels en een intern mailsysteem, dat elektronische communicatie tussen gedetineerden en diensten in de gevangenis toelaat (zie ook BEYENS, 2015, en MAES, ROBBERECHTS, BEYENS & ROBERT, 2019). Vanuit het beleid wordt deze technologische vernieuwing in een perspectief van responsabilisering, zelfredzaamheid en re-integratie van de gedetineerden geplaatst (DGEPI, 2016). De mate waarin deze doelstellingen effectief worden gerealiseerd moet nog aangetoond worden. Vanuit de context van personeelsbesparingen houdt het invoeren van *PrisonCloud* immers ook het risico in op meer uren op cel voor de gedetineerden en minder en ander contact tussen personeel en de gedetineerden, wat een impact kan hebben op de dynamische veiligheid (zie over veiligheid en interactie tussen gedetineerden en personeel eerder ook, TOURNEL & KENNES, 2011; JEHAES & CASIER 2017).

Ondanks heel wat weerstand vanuit de lokale politiek, milieuverenigingen en actiegroepen komt er te Haren een nieuwe ‘megagevangenis’ met een capaciteit van 1.190 plaatsen die opvang zal bieden aan beklagden, veroordeelden, geïnterneerden, jongeren, mannen en vrouwen. De gevangenis van Haren komt in de plaats van de sterk verouderde Brusselse gevangnissen Vorst-Berkendael en Sint-Gillis. Hoewel oorspronkelijk voorzien voor 2016, is de bouw sterk vertraagd door tegenstand vanwege actiegroepen, buurtbewoners en de stad Brussel, die het bouwdoossier lang blokkeerde, maar in juni 2016 groen licht gaf. Het is vandaag niet duidelijk wanneer deze gevangenis operationeel zal zijn, maar dit toont aan dat de keuze voor dergelijke grote gevangnissen maatschappelijk gecontesteerd is. Vanuit het beleid wordt er eufemistisch gesproken over een ‘gevangenisdorp’, waar plaats zal zijn voor differentiatie in regime.

Als reactie op deze beleidskeuze werd, onder de bezieling van gevangenisdirecteur Hans CLAUS en in samenwerking met de Liga voor Mensenrechten, de vzw De Huizen opgericht, die pleit voor kleinschaligheid, differentiatie en nabijheid van ‘detentiehuisen’ (CLAUS, BEYENS, DE MEYER, GRYSOEN & NAESSENS, 2013). Principes van normalisering van het gevangenisregime, differentiatie in de gevangenis capaciteit, individualisering van de detentieplanning en responsabilisering van de gedetineerde worden hier radicaal doorgetrokken. De Huizen staat dus niet alleen voor een andere architecturale benadering door te breken met de industriële massagevangenis, maar het is een totaalproject met een duidelijke visie op detentie-invulling, regime en personeelsbeleid, die naadloos aansluit bij de ideeën in de wetgeving over de externe en interne rechtspositie (BEYENS, CLAUS & NAESSENS, 2014: 216). Vanuit de normaliseringsgedachte moeten gedetineerden zoveel mogelijk gebruikmaken van hulp- en dienstverlening uit de directe omgeving, wat ook een belangrijk aspect van nabijheid is. Dit moet de wederzijdse betrokkenheid en verantwoordelijkheid van gedetineerden én de samenleving stimuleren. De vraag aan de politieke partijen om een proefproject op te nemen in het regeerprogramma is bij minister van Justitie Koen GEENS niet in dovemansoren gevallen en het Masterplan III voorziet in 100 plaatsen voor ‘transitiehuisen’.⁵ Er werd inspiratie gevonden bij o.a. de vzw De Huizen voor deze transitiehuisen en de principes van differentiatie, kleinschaligheid en nabijheid zijn meegenomen in het opzet (zie hierover ook NOENS, ROEBBEN, MOLMANS, CLAES, VOS & VERSELE, 2016), weliswaar enkel voor gevangenen die zich op achttien maanden vóór hun toelaatbaarheid voor vervroegde invrijheidstelling bevinden en waarvoor men de overgang naar de samenleving vlotter wil laten verlopen

5 *Masterplan gevangeniswezen en internering*, goedgekeurd door het kernkabinet, persbericht minister Koen GEENS, 13 mei 2016.

(VAN DE VOORDE & VAN DRIESSCHE, 2019). Belangrijk verschil met het Huizen-concept is dat deze transitiehuizen niet in de plaats van (grotere) bestaande gevangenissen komen, en dus zorgen voor uitbreiding van capaciteit. In september 2019 is het eerste transitiehuis voor 15 plaatsen in Mechelen geopend. Ook hier is privatisering, en dus commercialisering (DE VOS, 2019), binnengedrongen in de strafuitvoering, en nog in veel sterkere mate dan bij de 4G gevangenissen, nu de uitbating door *G4S Care*, zijnde de zorgafdeling van de veiligheidsfirma, en Exodus Nederland zal worden waargenomen. In januari 2020 wordt het volgende transitiehuis geopend in het Waalse Edingen. Het privatiseringspad, dat al was ingezet met de Forensisch Psychiatrische Centra (WANZEELE & NAESSENS, 2015), wordt met andere woorden dus verder bewandeld.

In het kader van het inzetten op differentiatie (DGEPI, 2017: 10) opende in 2016 ook nog een open afdeling met 29 plaatsen voor vrouwen in het penitentiair schoolcentrum in Hoogstraten en lanceerde het DGEPI samen met de Vlaamse Gemeenschap een pilootproject in Ruiselede, waarbij gedetineerden de kans krijgen om begeleid en onder elektronisch toezicht te verblijven in een zogenaamde *re-entry*- of overgangswoning. De *re-entry*woning, te onderscheiden van bovenvermelde transitiehuizen, wil een oplossing bieden voor die groep van gedetineerden die na hun vrijlating nergens terecht kan omwille van financiële problemen of een beperkt sociaal netwerk.

Naast het creëren van vernieuwde of bijkomende capaciteit voor veroordeelden en beklagden is de laatste jaren ook sterk ingezet op capaciteit voor geïnterneerden, zodat deze uit het reguliere gevangenis-circuit kunnen gehaald worden. Om gedetineerden op te vangen in een aangepaste infrastructuur en geschikte zorg te geven tijdens hun detentie konden in november 2014 de eerste geïnterneerden verhuizen naar het gloednieuwe Forensisch Psychiatrisch Centrum (FPC) in Gent waar plaats is voor 264 mannen (zie hierover ook: VAN DEN AMEELE, SEYNNAEVE, DHEEDENE & WONGSOWIKROMO, 2015). Einde juni 2017 opende eenzelfde centrum zijn deuren in Antwerpen, dat opnieuw plaats biedt aan 182 geïnterneerden, waaronder ook vrouwen (DGEPI, 2017: 28). Deze nieuwe instellingen verklaren de daling van het aantal geïnterneerden in de gevangenissen, waardoor er zich vooral een *transcarceration* effect voordoet, gezien deze gedetineerden voortaan niet meer meegeteld worden als gedetineerden in de penitentiaire statistieken. Verder worden nog twee FPC's in Paifve en Waver voorzien die telkens plaats zullen bieden aan 250 geïnterneerden. Daarnaast zal een *longstay*-inrichting in Hofstade bij Aalst zo'n 120 geïnterneerden kunnen opvangen die een blijvend hoog risicoprofiel hebben. Eerder werd in het Universitair Psychiatrisch Centrum Sint-Kamillus te Bierbeek al een *long stay*-afdeling met 30 plaatsen opgericht voor mannelijke geïnterneerden die niet meer in aanmerking komen voor verdere behandeling en ook weinig kans maken op re-integratie in de maatschappij.

Naast de bouw van nieuwe gevangenissen is snelle korte-termijn capaciteitsuitbreiding gerealiseerd tussen 2010 en 2016 via het huren van 650 extra cellen in de Nederlandse Penitentiaire Inrichting Tilburg. Dit was een dure, doch tijdelijke oplossing om de ergste overbevolking te lenigen (zie figuren 4 en 5). Hoewel gecontesteerd bij de start – het transfereren van gedetineerden naar een ander land om daar hun straf uit te zitten was ongezien en deed heel wat vragen rijzen over vrijwilligheid, beperkingen van de reclasserings- en bezoekmogelijkheden van de betrokken gedetineerden, selectiecriteria, etc. – werd het Nova-Belgica project door de ministers van beide betrokken landen gezien als een oplossing voor het Nederlandse probleem van leegstand en dreigende sluiting van heel wat penitentiaire inrichtingen en hiermee gepaard gaande ontslagen van het penitentiaire personeel enerzijds, en het Belgische probleem van de overbevolkte gevangenissen anderzijds. Het onderzoek van

BEYENS, BOONE en collega's (2013) naar de detentiebeleving van personeel en gedetineerden toonde aan dat de meeste Belgische gedetineerden, na de eerste schok van de overplaatsing, vooral de kwaliteit van de bejegening en de humane benadering door het personeel konden appreciëren. Deze humane bejegening compenseerde enigszins het gebrek aan bezoek, mogelijkheden tot opleiding, en de omslachtige procedures om op uitgangsvergunning of penitentiair verlof te gaan. Ook het Belgische en Nederlandse personeel was over het algemeen tevreden (zie hierover ook BEYENS & VANHOUCHE, 2017a, 2017b).

2.1.3.2 Reductionistische maatregelen: inwerken op de in- en uitstroom van gedetineerden

De daling van de gevangenispopulatie wordt nagestreefd door een voordeurpolitiek via het invoeren en toepassen van nieuwe autonome straffen in de gemeenschap (zie punt 3.1), maar waarvan het effect moeilijk te voorzien en berekenen is. Reductionistisch beleid is in België echter vooral gevoerd door in te grijpen via de niet- of gedeeltelijke uitvoering van de gevangenisstraffen met een straftotaal tot en met drie jaar (zie verder punt 2.2.2.1.). We toonden hoger reeds aan welk aantrekkelijk beleidsmiddel het elektronisch toezicht vandaag is om de omvang van de gevangenispopulatie te beheersen en in welke mate het een verplaatsingseffect bewerkstelligt van de uitvoering van de gevangenisstraf van de gevangenis naar de woning en de samenleving. Vanuit dit opzicht kan het elektronisch toezicht zowel beschouwd worden als een reductionistische maatregel, nl. het aantal gedetineerden wordt verminderd, als een expansionistische beleidsmaatregel, nl. het creëren van 'virtuele' gevangenscapaciteit. Hoewel de ene gevangenis de andere niet is, kan gesteld worden dat de grootste gevangenis vandaag in België wordt gevormd door het legertje van bijna 2.000 gedetineerden op dagbasis die hun straf thuis uitzitten (zie verder punt 3.2).

De omvang van de gevangenisbevolking wordt niet alleen bepaald door het aantal gedetineerden dat binnen komt, maar vooral door de duur van het gevangenisverblijf, dat bepaald wordt door verschillende factoren. Voor de beklaagden stelden we vast dat de gemiddelde duur van de voorlopige hechtenis gestaag is toegenomen (BEYENS & MAES, 2017) en dat de beklagdenpopulatie, hoewel de laatste jaren redelijk stabiel, sterk is toegenomen sinds de jaren negentig van de vorige eeuw. In 2017 was 36% van de Belgische gevangenispopulatie niet-definitief veroordeeld, wat een aanzienlijk aandeel is.⁶ Een vergelijking van het aantal opsluitingen van beklaagden met het jaarlijkse aantal nieuwe mandaten vrijheid onder voorwaarden (VOV), die door de Justitiehuzen worden opgevolgd toont dat er nog steeds meer opsluitingen zijn in de gevangenis dan VOV-mandaten, die echter sinds de invoering ook een gestage opmars kennen. Doch, de stijging van deze laatste groep heeft het gebruik van de voorlopige hechtenis echter niet of onvoldoende kunnen terugdringen (BEYENS & MAES, 2017, figuur 10; MAES & JONCKHEERE, 2017).

Doordat de gestraften tot en met drie jaar zo veel mogelijk uit de gevangenis worden gehaald, is het logisch dat het aandeel langer gestraften groter wordt. Niettemin zien we ook in absolute aantallen een duidelijke stijging. Verschillende mogelijke verklaringen voor deze toch wel spectaculaire toename van de langgestraften kunnen worden aangevoerd. Er is sprake van een toenemende dualisering van het strafrechtelijk beleid: nieuwe incriminaties, verhoogde strafmaxima, en effectief uitgesproken straffen van langere duur voor bepaalde types delinquenten (bijvoorbeeld drugs- en seksuele delinquenten), tegenover gemeenschapsgerichte straffen voor plegers van misdrijven die als minder ernstig worden gepercipieerd (MAES, 2016b; BEYENS & MAES, 2017). In het deel over de externe rechtspositie zul-

6 Voor een meer gedetailleerde analyse van de evolutie van de voorlopige hechtenis, zie MAES (2016a).

len we aantonen dat de achterdeurpolitiek via een tweesporen invrijheidstellingsbeleid een dubbel effect heeft, nl. een afname van het aantal gedetineerden met een straf totaal tot en met drie jaar in de gevangenis en een toename van het aantal gestraften met een straf totaal van meer dan drie jaar. Hierdoor rijst de vraag in welke mate beide invrijheidstellingsvormen elkaar neutraliseren inzake hun impact op de omvang van de gevangenispopulatie.

Dit brengt ons naadloos bij de evoluties in de externe rechtspositie.

2.2 Externe rechtspositie: van binnen naar buiten

De externe rechtspositie heeft betrekking op alle mogelijke modaliteiten om de gevangenis tijdelijk, voorlopig, gedeeltelijk of definitief te verlaten, of de zogenaamde extramurale aspecten van de detentie. Het gaat over beslissingen over de continuïteit van de uitvoering (penitentiair verlov, uitgaansvergunning, strafonderbreking), de duur van de effectief in de gevangenis te ondergane vrijheidsbeneming (voorwaardelijke en voorlopige invrijheidstelling) en de buitengewone vormen van strafuitvoering (beperkte detentie en elektronisch toezicht) (VAN DEN BERGE, 2019: 8).

Dit alles wordt tot op heden geregeld door een zeer ingewikkeld kluwen van wetten, ministeriële omzendbrieven en instructies. Het is onmogelijk om binnen het bestek van dit artikel alle wijzigingen sinds 2010 te bespreken, waardoor we ons beperken tot het aangeven van de belangrijkste tendensen.

België heeft over de jaren een steeds uitdrukkelijker tweesporenbeleid ontwikkeld (SCHEIRS, BEYENS & SNACKEN, 2015), waarbij personen met een straf totaal tot en met drie jaar zo veel mogelijk uit de gevangenis worden gehaald via voorlopige invrijheidstellingen en het omzetten van de gevangenisstraf in elektronisch toezicht, waarover beslist wordt door de penitentiare administratie. Het in handen houden van de beslissingsverantwoordelijkheid door de uitvoerende macht is een expliciet antwoord op de overbevolking. De introductie van de Wet op de externe rechtspositie van veroordeelden tot een vrijheidsstraf⁷ wordt steeds omschreven als een mijlpaal in de Belgische strafuitvoering en was een antwoord op de lang aanslepende kritiek dat de administratie te grote greep had op rechterlijke beslissingen, wat onaanvaardbaar werd geacht. Vanaf 2007 beslisten multidisciplinair samengestelde strafuitvoeringsrechtbanken over de toekenning van de voorwaardelijke invrijheidstelling, het elektronisch toezicht en de beperkte detentie van gedetineerden met een straf totaal van meer dan drie jaar. Hierover is reeds heel wat inkt gevloeid en de deelredactie Penologie en Victimologie organiseerde in 2014 hierover een studiedag 'EXIT gevangenis?' (BEYENS, DAEMS & MAES, 2014). De grootste kritiek op deze wet is echter dat ze na dertien jaar (we schrijven najaar 2019) nog altijd niet volledig in werking is getreden voor gestraften tot en met drie jaar. Na meermaals uitstel is nu beslist dat de bevoegdheid voor deze groep gedetineerden uiterlijk 1 oktober 2020 zal overgeheveld worden naar de strafuitvoeringsrechter.⁸

7 Wet van 17 mei 2006 betreffende de externe rechtspositie van veroordeelden tot een vrijheidsstraf en aan de slachtoffers toegekende rechten in het raam van de strafuitvoeringsmodaliteiten (hierna verkort weergegeven als de Wet op de Externe Rechtspositie) en Wet van 17 mei 2006 houdende de oprichting van de strafuitvoeringsrechtbanken, *BS* 15 juni 2006.

8 Zie Wet van 5 mei 2019 tot wijziging van de Wet van 17 mei 2006 betreffende de rechtspositie van de veroordeelden tot een vrijheidsstraf en de aan het slachtoffer toegekende rechten in het raam van de strafuitvoeringsmodaliteiten tot aanpassing van de procedure voor de strafuitvoeringsrechter voor de vrijheidsstraffen van drie jaar of minder, *BS* 14 juni 2019.

Verder oordeelt sinds 1 januari 2012 de strafuitvoeringsrechtbank ook over de terbeschikkingstelling van de strafuitvoeringsrechtbank en sinds 1 oktober 2016 zijn aparte Kamers voor de Bescherming van de Maatschappij bevoegd voor de uitvoering van de interneringsmaatregelen. Deze modaliteiten worden niet verder behandeld in dit artikel.

2.2.1 Invrijheidstelling in cijfers

TABEL 1. INVRIJHEIDSTELLINGSMODALITEITEN VAN VEROORDEELDEN IN 2017

	Straf-einde	VLV (t.e.m. 3 jaar GS)	VLV van vreemdelingen met GS + 3 jaar	VI GS + 3 jaar	Vreemdelingen ter beschikking van DVZ	TOTAAL
Vanuit ET	123	4353	2	467		4945
	2,5%	88,0%	0,0%	9,4%	0,0%	100,0%
Vanuit gevangenis	689	3070	414	272	260	4705
	14,6%	65,2%	8,8%	5,8%	5,5%	100,0%
Totaal	812	7423	416	739	260	9650
Percentages over IVSmodaliteit	8,4%	76,9%	4,3%	7,7%	2,7%	100,0%

Bron: DGEPI

Uit tabel 1 blijkt dat het gros van de veroordeelden, nl. 77% vrij komt via een voorlopige invrijheidstelling. Het gaat hier om veroordeelden met een straf totaal van drie jaar of minder. Daarnaast zien we ook dat, terwijl er over de jaren heen een constante afname is geweest van het aantal invrijheidstellingen bij strafeinde, er zich de afgelopen tien jaar een opmerkelijke wijziging voordoet, nl. een langzame, maar gestage toename van het aantal invrijheidstellingen bij strafeinde. In 2017 overtreft het aantal invrijheidstellingen bij strafeinde (N=812; zonder hierbij nog de vreemdelingen ter beschikking van DVZ, na afloop van hun straf, te rekenen) zelfs het aantal voorwaardelijke invrijheidstellingen (N=739). Dit in tegenstelling tot de situatie bij de invoering van de Wet op de externe rechtspositie, meer dan 10 jaar geleden, toen de verhoudingen nog andersom lagen. Hoewel hierachter een complexe werkelijkheid schuilt, die verder onderzoek verdient, kan dit als een indicatie beschouwd worden van de moeizaamheid van de discretionaire invrijheidstellingsprocedure voor voorwaardelijke invrijheidstelling.

TABEL 2. INVRIJHEIDSTELLINGSMODALITEITEN VAN VEROORDEELDEN, VANUIT DE GEVANGENIS OF VANUIT ELEKTRONISCH TOEZICHT. PERCENTAGES BINNEN EEN INVRIJHEIDSTELLINGSMODALITEIT IN 2017

	Straf-einde	VLV (t.e.m. 3 jaar GS)	VLV van vreemdelingen met GS + 3 jaar	VI GS + 3 jaar	Vreemd. ter beschikking van DVZ	TOTAAL
Vanuit ET	15,1%	58,6%	0,5%	63,2%	0,0%	51,2%
Vanuit gevangenis	84,9%	41,4%	99,5%	36,8%	100,0%	48,8%
Totaal	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Bron: DGEPI

Tabel 2 illustreert een ander merkwaardig fenomeen, nl. het toenemende belang van invrijheidstelling vanuit elektronisch toezicht, en dit niet alleen voor de gestraften tot en met drie jaar, maar ook voor gedetineerden met een straf totaal van meer dan drie jaar. In 2017 greep de voorwaardelijke invrijheidstelling zelfs in de meerderheid van de gevallen (63,2%) plaats na een elektronisch toezicht, meer zelfs dan bij de voorlopige invrijheidstellingen van personen met een straf totaal tot en met drie jaar (58,6%). Vooral het feit dat bijna de helft (41,4%) van gestraften met een straf totaal tot en met drie jaar toch nog vrijkomt na een gevangenisverblijf is opvallend, gezien de in beginsel quasi-automatische omzetting van deze straffen in een elektronisch toezicht. We komen hier zo dadelijk op terug. Bij de groep vreemdelingen gebeurt de invrijheidstelling, in welke modaliteit dan ook, steeds vanuit de gevangenis (zie over de VIV voor gedetineerde vreemdelingen zonder verblijfsrecht door de SURB, ook DE PELECIJN, DE RIDDER & SCHEIRS, 2017). Hun toegang tot het elektronisch toezicht wordt zo goed als afgesloten, gezien het hebben van een vaste verblijfplaats een van de voorwaarden is om in aanmerking te komen voor een elektronisch toezicht

2.2.2 Tweesporenbeleid en -praktijk

2.2.2.1 Draaideurpolitiek voor veroordeelden tot en met drie jaar gevangenisstraf

Doorheen de jaren greep er een constante versoepeling plaats van de voorlopige invrijheidstelling van veroordeelden tot en met drie jaar gevangenisstraf. Hoewel deze beslissingen volgens de wet op de externe rechtspositie van 2006 door een strafuitvoeringsrechter zouden moeten genomen worden, blijven tot nog toe de gevangenisdirecteur en de Directie Detentiebeheer nog steeds aan zet (zie wel toekomstige wijziging voor oktober 2020). Deze vormen van invrijheidstelling worden tot op heden dus nog steeds geregeld bij Ministeriële Omzendbrief. We besparen de lezer de opeenvolging van bepalingen die de afgelopen jaren de revue passeerden en beperken ons tot de (laatste) nota van de minister van Justitie die dateert van 16 mei 2017, die tijdelijk (maar nog steeds tot vandaag) geldt (zie hierover ook: MAES, JONCKHEERE & NEDERLANDT, 2019; VAN DE VOORDE & VAN DRIESSCHE, 2019). Deze nota schrijft onder meer voor dat veroordeelden die één of meer *hoofd*gevangenisstraffen uitzitten waarvan het totaal meer dan zes maanden maar niet meer dan drie jaar bedraagt, behoudens uitzondering, ambtshalve (zonder voorstel van de administratie of advies van het parket) door de directeur van de gevangenis in vrijheid worden gesteld:

- na één maand effectieve hechtenis voor straffen van meer dan zes maanden tot ten hoogste zeven maanden;
- na twee maanden voor straffen van meer dan zeven maanden tot ten hoogste één jaar;
- na vier maanden voor straffen van meer dan één jaar en ten hoogste twee jaar;
- na acht maanden voor straffen van meer dan twee jaar en ten hoogste drie jaar.

Indien het totaal der straffen de zes maanden niet te boven gaat, worden deze veroordeelden onmiddellijk in vrijheid gesteld (cf. M.O. nr. 1717 van 15 juli 2015)⁹. Voor veroordeelden tot gevangenisstraffen ter vervanging van een werkstraf, autonome straf van elektronisch toezicht of autonome probatiestraf bestaan afwijkende regels.

De laatste versoepelingen waren oorspronkelijk ingevoerd als noodmaatregel in 2016 omwille van de langdurige stakingen van de penitentiaire beampten, capaciteitsverlies in bepaalde inrichtingen en de nakende sluiting van de PI Tilburg. Dit illustreert de *sense of*

9 Onmiddellijk wanneer de veroordelingen in kracht van gewijsde zijn getreden vóór 1 februari 2014. Gebeurde dit later, dan geldt, voor de categorie 'meer dan 4 maanden en ten hoogste 6 maanden' dat de voorlopige invrijheidstelling plaatsvindt na 1 maand hechtenis.

urgency, waaronder deze vorm van invrijheidstelling wordt aangepast en we kunnen ons daarom de vraag stellen wat in de praktijk de effecten zullen zijn indien de beslissingsmacht van de minister wordt afgestaan aan een onafhankelijk strafuitvoeringsrechter in oktober 2020. We merken verder op dat het onderscheid tussen primair veroordeelden en recidivisten, dat nog wel (opnieuw) geldt en vanaf 2013 versterkt is voor de straffen van meer dan drie jaar, volledig is losgelaten voor deze groep korter gestraften, wat een bijkomende illustratie is van het tweesporenbeleid. Een ander verschil met de langer gestraften is dat hier geen voorwaarden worden opgelegd tijdens de proefperiode tot aan de definitieve invrijheidstelling. Enige voorbereiding van re-integratie lijkt hier geen bekommernis te zijn.

Een ander belangrijk aspect van de invrijheidstelling van deze groep is dat hun gevangenisstraf ondertussen quasi-automatisch wordt omgezet in een elektronisch toezicht¹⁰, en dat de straf tot aan de voorlopige invrijheidstelling thuis kan worden uitgezeten met een enkelband. Dit wekt de perceptie dat veroordeelden met een gevangenisstraf tot drie jaar geen enkele dag in de gevangenis doorbrengen. Hoewel dit in de praktijk mogelijk is, nuanceren de cijfers in tabel 1 en 2 deze perceptie. Zo stellen we vast dat in 2017 nog steeds voor 3.070 gedetineerden, of 41,4% van alle voorlopige invrijheidstellingen, de invrijheidstelling vanuit de gevangenis gebeurt. Ook bijzondere voorlopige invrijheidstellingen (waaronder voorlopige invrijheidstellingen met het oog op verwijdering) gebeuren quasi steeds vanuit de gevangenis. Redenen voor deze vaststelling dienen o.i. gezocht te worden in het feit dat sommige gedetineerden geen elektronisch toezicht krijgen wegens de feiten die ze gepleegd hebben (terrorisme, seksuele delicten met minderjarigen), omdat ze geen vaste verblijfplaats hebben waardoor ze hun straf tot de voorlopige invrijheidstelling in de gevangenis moeten uitzitten, omdat ze het grootste deel van hun gevangenisstraf in de gevangenis uitzitten onder het statuut van beklaagde en na het definitief worden van hun veroordeling er eventueel voor kiezen om het korte strafrestant in de gevangenis uit te zitten in plaats van onder elektronisch toezicht, of omdat ze wegens een herroeping van het elektronisch toezicht toch hun straf in de gevangenis uitzitten.

2.2.2.2 De moeizame geleidelijke weg van binnen naar buiten van veroordeelden tot meer dan drie jaar gevangenisstraf

De Wet op de externe rechtspositie vertrekt vanuit twee basisprincipes: toekomstgerichtheid en de erkenning van het streven naar sociale re-integratie als één van de belangrijkste doelstellingen van de strafuitvoering (zie voor de inwerkingtreding en aanpassingen van de wet o.m. VAN DE VOORDE & VAN DRIESSCHE, 2019). Werken aan de sociale reclassering, via het opstellen van een sociaal reclasseringsplan staat dan ook centraal in deze wet. Idealiter zouden de gedetineerden hiervoor een detentieplan moeten kunnen uittekenen, wat een onderdeel is van de Basiswet van 2005, doch deze bepaling is nog maar sinds 29 april 2019 in werking getreden (zie bijlage) en heeft dus nog geen enkel effect op de hier beschreven praktijk.

Op basis van etnografisch onderzoek bij twee strafuitvoeringsrechtbanken stelt SCHEIRS (2014, 2017) de vraag of het belang dat aan het reclasseringsplan wordt gehecht niet té ver gaat gelet op de impact ervan op het verdere detentietraject van de veroordeelde. Het uitblijven van een geconcretiseerd reclasseringsplan kan immers niet alleen aan de veroordeelde worden toegeschreven. O.a. door het niet in uitvoering treden van het artikel in de Basiswet

¹⁰ De meest recente omzendbrieven van toepassing zijn de M.O. elektronisch toezicht/SE 2 van 17 juli 2013 en de M.O. elektronisch toezicht/SE-2 quater van 4 juli 2017.

over het individueel detentieplan, wordt er niet zelden veel te laat gestart met de voorbereiding van de sociale re-integratie van de gedetineerden, terwijl dit een zeer tijdrovend proces is, en waardoor dit niet klaar is op het ogenblik dat de strafuitvoeringsrechtbank moet oordelen over het toekennen van een strafuitvoeringsmodaliteit. In deze gevallen zal de strafuitvoeringsrechtbank de verzochte strafuitvoeringsmodaliteit veelal afwijzen, waardoor op een zekere manier afbreuk wordt gedaan aan het subjectief recht van elke veroordeelde dat zijn dossier tijdig en met kennis van zaken door de strafuitvoeringsrechtbank onderzocht wordt (ROBERT & SCHEIRS, 2015).

Uitgaansvergunningen en penitentiaire verloven zijn onderdelen van het standaardregime die de gedetineerden de mogelijkheid moeten geven om huisvesting, werk en opleiding tijdens de voorwaardelijke invrijheidstelling te kunnen voorbereiden. Strafwitvoeringsrechtbanken zullen meestal geen strafuitvoeringsmodaliteiten toekennen indien gedetineerden nog geen uitgaansvergunning of penitentiair verlof hebben toegekend gekregen. En daar knelt het schoentje: hoewel deze beschouwd worden als onderdeel van het standaardregime worden ze toegekend door de Directie Detentiebeheer, die een aantal tegenaanwijzigingen¹¹ beoordeelt en die de knip dus letterlijk op de deur houdt voor de andere strafuitvoeringsmodaliteiten. Uit onderzoek van ROBERT en MINE (2014) blijkt dat de Directie Detentiebeheer een vrij restrictieve houding aannam inzake de toekenning van deze strafuitvoeringsmodaliteiten. Het onderzoek was blijkbaar een *wake-up call*, want recent zien we een evolutie naar een meer permissieve toekenning van uitgaansvergunningen en penitentiaire verloven, wat zich vertaalt in een daling van het aantal negatieve beslissingen van de Directie Detentiebeheer: terwijl in 2013 nog 74,5% (N = 2843) van alle beslissingen inzake een aanvraag voor penitentiair verlof negatief was, is dit percentage gedaald tot 54,6% (N = 1824) in 2017. Inzake uitgaansvergunningen waren de weigeringen sowieso reeds lager, maar ook hier zien we een daling van het aantal negatieve beslissingen van 48,7% (N = 2487) in 2013 tot 37,5% (N = 1967) in 2017 (DGEPI, 2014, 2019).

Het zeer voorzichtige toekenningsbeleid bij de Directie Detentiebeheer blokkeert de 'weg der geleidelijkheid', waardoor gedetineerden ontmoedigd worden tijdens hun voorbereidingsproces in de gevangenis. Ook de strafuitvoeringsrechtbanken gaan de weg der geleidelijkheid, waarbij de gedetineerden eerst andere strafuitvoeringsmodaliteiten moeten hebben doorlopen vooraleer ze in aanmerking komen voor een voorwaardelijke invrijheidstelling, meer en meer als standaard gebruiken, terwijl dat oorspronkelijk helemaal niet de filosofie van de Commissie Holsters was, die de wet voorbereidde (SNACKEN, 2014). Dit vertaalt zich verder in een stijgend aantal voorwaardelijke invrijheidstellingen na een elektronisch toezicht en in een stijgend aantal gedetineerden die tot strafeinde in de gevangenis blijven zitten¹². Gezien uit onderzoek blijkt dat de kans op herroeping tijdens een elektronisch toezicht groter is dan tijdens een voorwaardelijke invrijheidstelling (BEYENS, BREULS, DE PELECIJN, ROOSEN & SCHEIRS, 2020), vertraagt dit de weg naar buiten. Deze weg der geleidelijkheid, die meer controle inbouwt tijdens het proces naar buiten, leidt er ook toe dat de gemiddelde overschrijdingstermijn van de V.I.-toelaatbaarheidsdrempel systematisch toeneemt. Elektronisch toezicht wordt niet zelden pas toegekend wanneer de V.I.-toelaatbaarheidsdatum verstreken is (MAES & TANGE, 2014: 112-113), wat geïnterpreteerd kan worden als een *net-widening effect*.

11 Het gevaar dat veroordeelden zich aan de uitvoering van hun straf zouden onttrekken; het risico dat zij tijdens het penitentiair verlof ernstige strafbare feiten zouden plegen; het risico dat de slachtoffers zouden worden verontrust.

12 Zie ROBERT (2018a) voor een uitgebreid empirisch onderzoek naar het fenomeen van *maxing out* bij gedetineerden in de gevangenis van Andenne. Voor een samenvatting, zie ROBERT (2018b).

Zoveel te dichter gedetineerden hun datum van strafeinde naderen, zoveel te minder aantrekkelijk het wordt om nog in een traject van voorwaardelijke invrijheidstelling te stappen, gezien de kans stijgt dat de proefperiode onder voorwaarden ruim de einddatum van de straf zal overschrijden. Het is niet ongewoon dat gedetineerden kosten en baten afwegen, ook in hun invrijheidstellingstraject, en dan eerder 'kiezen' voor de 'korte pijn', in plaats van het doorlopen van een traject van frustraties met risico's op weigeringen en herroeping.

De toename van het volume aan langgestraften in de gevangenis wordt op die manier niet enkel veroorzaakt door langere opgelegde strafduren, maar dus ook door mechanismen van (voorbereiding op) invrijheidstelling die tot vertraging of uitstel van voorwaardelijke invrijheidstelling leiden.

Het invrijheidstellingsbeleid is ook onderhevig aan maatschappelijke onrust en de aandacht van de media voor de invrijheidstelling van bekende gedetineerden is koren op de molen om de wet te verstrengen. Verstrengingen hebben in eerste instantie een belangrijke symboolwaarde, maar vertalen zich op lange termijn in een opstoppingseffect aan de achterdeur van de gevangenis voor de langgestraften. Zo verlaat de zogenaamde 'Wet Martin' van 17 maart 2013, die er kwam naar aanleiding van de verontwaardiging over de voorwaardelijke invrijheidstelling van Michelle Martin in 2012, de toelatingsdatum voor voorwaardelijke invrijheidstelling voor heel wat langgestraften (zie hierover ook VAN DEN BERGE & VERBRUGGEN, 2014; VAN DEN BERGE, 2019; MAES, JONCKHEERE & NEDERLANDT, 2019). Deze wet werd ingegeven door frustratie, omdat Martin, ondanks een zeer zware eerdere correctionele veroordeling geen recidiviste was in de technische betekenis tijdens het assisenproces¹³. Deze wet introduceerde echter ook een grote ongelijkheid: wie dertig jaar gevangenisstraf krijgt, kan pas na vijftien jaar vrij komen, wie 29 jaar en 364 dagen krijgt, kan al na minder dan 10 jaar vrij komen. Dit illustreert hoe in bepaalde gevallen een dag verschil in strafmaat leidt tot een verschil in tijdsdrempel van respectievelijk negen en dertien jaar (VAN DEN BERGE, 2019).

Ook de procedure tot toekenning van een voorwaardelijke invrijheidstelling wordt niet langer ambtshalve opgestart door het advies van de gevangenisdirecteur, maar legt het initiatief hiervoor voortaan bij de gedetineerde, wat het 'subjectief recht' op een behandeling van het dossier van alle gedetineerden in het gedrang brengt. Een belangrijke groep sociaal kwetsbare veroordeelden blijft door deze wijziging onzichtbaar voor de strafuitvoeringsrechtbanken. Ten aanzien van veroordeelden met een vrijheidsstraf van dertig jaar of levenslang, waarbij ook de terbeschikkingstelling is uitgesproken, wordt de beslissingsbevoegdheid toegekend aan de strafuitvoeringsrechtbank in uitgebreide samenstelling, waarmee de voorzitter en de twee assessoren vervoegd zullen worden door twee rechters van de correctionele rechtbank. De strafuitvoeringsrechtbank dient in deze dossiers ook bij eenparigheid van stemmen te beslissen, daar waar ze in de andere dossiers bij gewone meerderheid beslist (SCHEIRS, 2017). Deze wijziging zet de twee assessoren in het beslissingsproces doelbewust buitenspel en stelt de legitimiteit van de multidisciplinariteit van de strafuitvoeringsrechtbank in vraag. Gevaarlijkheid en bescherming van de maatschappij krijgen een steeds dominantere rol toebedeeld ten koste van de sociale re-integratie.

Deze beweging wordt nog verder versterkt door het optrekken van correctionele straffen tot hoger dan twintig jaar met de wet van 21 december 2009 tot hervorming van het hof van as-

13 De wet van 5 mei 2019 introduceert nu echter ook de wettelijke herhaling voor 'misdad na wanbedrijf' (zie hierover ook ROZIE, 2019).

sisen, die zeer ruime (veralgemeende) mogelijkheden tot correctionalisering van misdaden voorziet (VAN DEN BERGE, 2019: 11). Ook voor een aantal reeds voordien correctionaliseerbare misdaden die oorspronkelijk strafbaar waren met vijftien tot twintig jaar opsluiting kan nu tot dertig jaar en zelfs veertig jaar gevangenisstraf worden uitgesproken. De mogelijkheden tot correctionalisering werden nog verder uitgebreid en de strafmaten herzien (lees: opgetrokken) door de zogenaamde Potpourri-wet van 5 februari 2016, doch het Grondwettelijk Hof heeft deze bepalingen ondertussen vernietigd¹⁴. In elk geval wijst VAN DEN BERGE (2019) er terecht op dat er voor dergelijke lange straffen nog maar weinig zou overblijven van enig perspectief om binnen een redelijke termijn terug te keren naar de maatschappij.

Als klap op de vuurpijl introduceert de wet van 21 december 2017 ook nog eens de mogelijkheid om een beveiligingsperiode te bepalen voor zeer ernstige misdrijven (o.a. terrorisme, verkrachting, ...), wat betekent dat de bodemrechter bij de straftoemeting een beveiligingsperiode kan uitspreken van maximaal twee derden van de straf, waarvan voor de afloop ervan geen voorwaardelijke invrijheidstelling meer mogelijk is. Dit is een flagrante inbreuk op het principe van de relatieve autonomie van de strafuitvoering ten aanzien van de straftoemeting¹⁵.

Dit brengt ons dus terug naar af...

2.3 Interne Rechtspositie

Naast de externe rechtspositie vormt de regeling van het leven *intra-muros* een andere belangrijke pijler van het gevangenisregime en bijbehorende detentierecht. In het kader hiervan werd al meer dan 20 jaar geleden aan Prof. Lieven Dupont de opdracht gegeven een geëigende rechtspositieregeling uit te werken (Beginselenwet gevangeniswezen). Zijn 'Proeve van Voorontwerp van Beginselenwet Gevangeniswezen en Tenuitvoerlegging van Vrijheidsstraffen' en het later mede vanuit de zogenaamde Commissie-Dupont uitgewerkte 'Voorstel van Basiswet gevangeniswezen en rechtspositie van gedetineerden' mondden in 2005 uiteindelijk uit in een concreet formeel wetgevend kader rond de interne rechtspositie van gedetineerden, nl. de Basiswet van 12 januari 2005 betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden. De omzetting van de bepalingen van deze Basiswet in de dagelijkse penitentiaire praktijk vereisen veel uitvoeringsbesluiten. De Basiswet werd reeds herhaaldelijk gewijzigd en aan de implementatie ervan werd aanvankelijk slechts met mondjesmaat vormgegeven. Dit gebeurde in eerste instantie voornamelijk voor bepalingen die te maken hebben met orde, tucht en veiligheid (zie bv. KB 28 december 2006 en 8 april 2011; zie over naaktfouilles o.a. DAEMS, 2016a), slechts in bijkomende orde voor regimeaspecten die al voordien algemeen gangbaar waren in de penitentiaire praxis (contacten met de buitenwereld zoals bezoek, briefwisseling, ...). Voor een uitgebreide kritische analyse en update verwijzen we o.m. naar DAEMS, EECCHAUDT, MAES & VANDER BEKEN (2014); DAEMS (2015), en SNACKEN & KENNES (2017).

14 Zie het arrest nr. 148/2017 van het Grondwettelijk Hof van 21 december 2017 dat tal van bepalingen van de zgn. Potpourri-wet van 5 februari 2016 vernietigt, waaronder de mogelijkheid dat de correctionele rechtbank (na correctionalisering) straffen gaande tot 40 jaar zou kunnen uitspreken. En aansluitend hierbij: het Flashbericht van het College van Procureurs-generaal van 18 januari 2018 – COL 2/2018, en het interpretatief arrest nr. 28/2018 van het Grondwettelijk Hof van 9 maart 2018.

15 Hiertegeen is intussen ook verzoekschrift tot vernietiging ingediend bij het Grondwettelijk Hof (rolnummer 6983).

Pas recent lijkt de inwerkingtreding (of vooruitzichten daartoe) van de Basiswet in een stroomversnelling te zijn geraakt (zie VAN DE VOORDE & VAN DRIESSCHE (2019) voor een overzicht van recente ontwikkelingen). Tot nu toe zijn tal van uitvoeringsbesluiten uitgevaardigd (zie tabel in bijlage) die refereren aan bepalingen, zoals de penitentiaire gezondheidsdienst, contacten met de buitenwereld, materiële levensvoorwaarden, samenlevingsvoorwaarden, kledij, godsdienstbeleving en morele bijstand, vorming, penitentiaire arbeid, orde en veiligheid, tuchtregime (zie eerder in Panopticon over het detentieplan ook: LAUREYNS, 2010; over de overlegorganen: GUFFENS, SEMPOT & VAN DRIESSCHE, 2012). Van groot belang is trouwens dat nu ook het klachtrecht (en toezicht op de gevangenen) écht op de agenda staat. Binnen de schoot van de nieuw samengestelde commissies van toezicht zullen klachtencommissies worden geïnstalleerd die zich over geschillen zullen buigen. De opstart is voorzien voor 1 oktober 2020 (VANHOUCHE & NEDERLANDT, 2019b). Ondersteuning en sturing zullen de commissies van toezicht mogen verwachten van de recent nieuw samengestelde Centrale Toezichtsraad voor het gevangeniswezen die thans werkt op basis van een jaarlijkse dotatie van het federaal Parlement (i.p.v. onder de voogdij de minister van Justitie is geplaatst)¹⁶.

2.4 Specifieke problematieken

De aandacht voor bepaalde groepen in de gevangenis kan niet los gezien worden van maatschappelijke evoluties en gebeurtenissen. Sinds de zaak Dutroux in 1996 is er een verhoogde aandacht voor en ook aanwezigheid van seksuele delinquenten in de gevangenis. De aanslag in het Joodse museum in Brussel in mei 2014, de aanslagen op Charlie Hebdo in Parijs, de vrijdelde geplande terreuracties in Verviers en de aanslagen in Brussel in 2016 leidden tot een verhoogde aandacht voor radicalisering in België. Eén en ander resulteerde o.a. in het Actieplan 'Aanpak radicalisering in gevangenen' van 11 maart 2015. Om het Actieplan te implementeren is een cel 'extremisme' opgericht binnen het Directoraat-generaal EPI (DGEPI), met als voornaamste taak het beheer van de informatieflex met de veiligheidsdiensten. De informatie-uitwisseling zal worden gedigitaliseerd en de penitentiaire databank SIDIS-Suite zal worden gekoppeld aan de politionele databanken om geradicaliseerde gedetineerden, die onder voorwaarden zullen worden vrijgelaten, beter te kunnen opvolgen. DGEPI wordt dus een belangrijk centrum van dataverzameling over deze groep, wat als een primeur kan worden beschouwd. Anno 2019 bevinden zich meer dan 200 gedetineerden met 'terro'-label in de gevangenis (LEESTMANS, 2019b), tegenover 88 gedetineerden in januari 2016 (BEYENS, 2016b), en is er gekozen voor een combinatie van een spreidings- en concentratiebeleid. In het kader hiervan zijn sinds april 2016 twee zogenaamde 'De-Radex-afdelingen' geopend, één in de gevangenis van Hasselt en één in de gevangenis van Ittre, die elk 20 gedetineerden kunnen opvangen. Het Actieplan stelt expliciet dat deze afdelingen niet als een bijkomende afdeling 'hoge veiligheid' mogen worden gezien, maar als afdelingen waar gespecialiseerd personeel aanwezig is om met deze problematiek om te gaan. Naast de twee De-Radex-afdelingen fungeren vijf gevangenen (Gent, Brugge, Sint-Gillis, Andenne en Lantin) als satellietinrichting. In elk van deze inrichtingen is sinds eind 2015 een speciaal opgeleid satellietteam (tandem van psycholoog of maatschappelijk assistent) aanwezig dat een expertiserol vervult op vlak van screening en een betere omkadering van geradicaliseerde gedetineerden moet voorzien. Daarnaast bevinden de zogenaamde 'terro'-gedetineerden zich ook nog in de gewone gevangenen (cf. spreidingsbeleid). Vanuit de Vlaamse Gemeenschap zijn twee deradicaliseringsconsulenten tewerkgesteld die individu-

16 Voor meer over de activiteiten van de vroegere raad zie o.m. DAEMS (2012); VANQUEKELBERGHE, BREULS, CASIER, ROBBERECHTS, SCHEIRS & VANHOUCHE (2017). Voor meer over de nieuwe Centrale Toezichtsraad en de recente wetswijzigingen, zie VANHOUCHE & NEDERLANDT (2019a ; 2019b).

eel werken met de geradicaliseerde gedetineerden in de Vlaamse gevangenissen. Zij kunnen echter slechts een fractie van de gedetineerden bereiken en er is versterking van nog twee bijkomende krachten beloofd. De vraag blijft of dit voldoende is om het probleem aan te pakken. Uit de reportage die VRT-journalist Dirk Leestmans mocht draaien in de De-Radex afdeling in Hasselt, waar in het voorjaar van 2019 zeven gedetineerden verbleven, blijkt dat men niet goed weg weet met deze gedetineerden en dat het erg moeilijk is om met deze groep te werken.¹⁷ Er wordt gewaarschuwd voor onredelijk hoge verwachtingen over wat een dergelijk gevangenisverblijf kan rechtzetten in een proces van (de)radicalisering. Het vraagstuk van deradicalisering tijdens een detentie, en in welke mate een gevangenisverblijf op zich al dan niet radicalisering in de hand werkt, is erg ingewikkeld en overstijgt het bestek van deze bijdrage. Een wet van 5 mei 2019 voorziet in de vereiste van een verslag van een dienst of persoon die gespecialiseerd is in de problematieken verbonden met het terrorisme en het gewelddadige extremisme, en in de mogelijkheid een (bijzondere) voorwaarde op te leggen die bestaat uit het volgen van een aangepast begeleidingstraject bij een dienst of persoon die gespecialiseerd is in de problematieken verbonden met het terrorisme en het gewelddadig extremisme. Deze wet introduceert ook bijzondere vereisten inzake motivering van de vonnissen (o.a. inzake de mogelijkheid het land te verlaten). Zeker is dat heel wat van deze gedetineerden binnen afzienbare tijd terug in de samenleving terecht zullen komen en dat er dan vanuit de Justitiehuzen een aangepast begeleidingstraject moet voorzien worden, een traject dat uiteraard reeds van in de gevangenis vanaf dag één zou moeten uitgewerkt worden.

Dat wordt in ieder geval één van de grote uitdagingen van het toekomstige beleid, dat het justitiële domein ver zal overstijgen. Het penitentiaire beleid moet altijd, maar zeker hier, deel uitmaken van een geïntegreerde bredere maatschappelijke aanpak, die in eerste instantie focust op preventie en detectie om vroegtijdig te kunnen ingrijpen. Een andere legitieme vraag die regelmatig wordt gesteld, is in welke mate de aandacht en middelen voor deze groep gedetineerden ten koste gaat van de opvang en bejegening van de andere gedetineerden.

Verder vermelden we nog twee interessante studies die specifieke problemen in de gevangenissen op tafel leggen. FAVRIL en VANDER LAENEN (2018) brachten het druggebruik in de Vlaamse gevangenissen in kaart via een surveyonderzoek en stelden vast dat 35% van de gedetineerden druggebruik tijdens de detentie rapporteert en dat 14% van de respondenten waarbij tijdens het jaar voorafgaand aan de opsluiting geen frequent druggebruik was, zelfs één of meerdere soorten illegale drugs gebruikte in de gevangenis.

Het Federaal Kenniscentrum voor de Gezondheidszorg bracht de gezondheidszorg in de gevangenis in kaart en toonde overtuigend aan dat, in vergelijking met de samenleving, gedetineerden meer getroffen worden door infectieziektes, psychische problemen en verslavingsproblematiek (MISTIAEN, DAUVRIN, EYSSEN, ROBERFROID, SAN MIGUEL & VINCK, 2017). Ook het geneesmiddelengebruik ligt significant hoger in de gevangenis dan in de samenleving, terwijl de medische zorg ontoereikend is.

Deze bevindingen getuigen niet alleen van de kwetsbaarheid van de gevangenispopulatie, maar zijn ook indicatoren van de moeilijkheden waarmee het gevangeniswezen en dus haar personeel wordt geconfronteerd.

17 <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2019/04/23/de-deradex-in-de-gevangenis-van-hasselt-een-verhaal-van-collect/>, geraadpleegd op 7 november 2019.

2.5 Penitentiair personeel

Penitentiaire beambten staan dus voor een zeer moeilijke opdracht. Goede opleiding van het personeel, een goede verstandhouding met en erkenning door de *senior managers* en de gevangenisdirectie, en een intelligente aanwending van vertrouwen in gedetineerden blijken belangrijke hefboomen om risicovolle situaties in de gevangenis te beheersen (LIEBLING, 2015). Hier loopt het nogal eens mis. Onderzoek van TOURNEL (2015), die etnografisch onderzoek verrichtte bij penitentiair bewakingsassistenten in één gevangenis in Vlaanderen, maar ook veel ander buitenlands onderzoek van onder andere Alison LIEBLING en collega's tonen aan dat werken in de gevangenis, die vaak omschreven wordt als een *low-trust environment*, zeker in dagelijks contact met gedetineerden vaak moeilijk, emotioneel geladen en ondergewaardeerd is. Er wordt vastgesteld dat penitentiaire bewakingsassistenten hun job vormgeven vanuit een sterke wij-zij-gerichte cultuur, die gekenmerkt wordt door wantrouwen jegens gedetineerden, de directie en buitenstaanders; door cynisme, pragmatisme, een sterke nadruk op veiligheid (ten koste van de andere taken); maar ook door machismo, racisme, conservatisme en pragmatisme.

De opleiding van het penitentiair personeel moet dan ook een belangrijk aandachtspunt zijn. Nochtans zien we dat hier de laatste jaren niet echt in geïnvesteerd is en dat de basisopleiding erg beperkt is.

Als de gevangnissen in de pers komen, is dat vaak omdat er gestaakt wordt. De stakingen van de penitentiaire beambten namen buitengewone proporties aan in het voorjaar van 2016, toen er meer dan twee maanden gestaakt werd in de Brusselse en Waalse gevangnissen. Stakingen hebben zware gevolgen voor de gedetineerden, maar ook voor het overblijvende personeel in de gevangenis. België is daarom al herhaaldelijk op de vingers getikt omwille van de wantoestanden die deze stakingen teweegbrengen. Het inzetten van het leger om de bewaking in de gevangenis over te nemen was een primeur, maar ook een nieuw dieptepunt in de geschiedenis van het Belgische gevangeniswezen. De kersverse Wet betreffende de organisatie van de penitentiaire diensten en van het statuut van het penitentiair personeel van 23 maart 2019, die een brede visie uitwerkt op de functionering van het penitentiaire personeel komt daarom niets te laat. Deze wet pakt op een geïntegreerde wijze een aantal lang aanslepende, maar zeer hete hangijzers met betrekking tot het personeelsbeleid in de gevangnissen aan (BEYENS, 2019). Ze bepaalt onder andere de opdrachten van de penitentiaire administratie, legt de basis voor de penitentiaire opleidingsdienst en legt enkele principes vast betreffende het statuut van het penitentiaire personeel. Er zal gesleuteld worden aan de basisopleiding voor alle personeelsleden, maar er zal tevens geïnvesteerd worden in voortgezette beroepsopleidingen en opleidingen die eigen zijn aan elke functie van de penitentiaire administratie, en die focussen op communicatieve en relationele vaardigheden, aangepast aan het werken in een gevangenis. Haar uitvoering kan dan ook gezien worden als een belangrijke hefboom om de uitvoering van de Basiswet voor gedetineerden te garanderen. Positief is, en dat is uiteraard cruciaal, dat de overheid *verplicht* zal worden de opleidingen daadwerkelijk te organiseren én dat men de gelegenheid zal moeten creëren om de betrokkenen de kans te geven om de opleiding te volgen.

De meeste aandacht van de vakbonden en de media ging echter naar de manier waarop de continuïteit van de penitentiaire dienstverlening tijdens stakingen kan worden gegarandeerd via de invoering van een minimale dienstverlening. Deze minimale dienstverlening moet verder uitgewerkt worden in de praktijk en de vraag rijst in welke mate deze wettelijke ingreep een effectief middel zal of kan zijn om de ontevredenheid van het personeel en

het personeelstekort aan te pakken. Er is niet alleen het project 'Anders werken', dat als doelstellingen had om het personeelscontingent met tien procent te reduceren, maar het absentisme bij het bewakingspersoneel, en vooral het aantal langdurige zieken bij het personeel is erg hoog. Ook het niet kunnen opnemen van vakantiedagen is volgens de vakbonden één van de meest voorkomende klachten. Het gevaar loert om de hoek om in een vicieuze cirkel terecht te komen. Mensen met een massa aan openstaande verlofdagen vertrekken jaren vroeger met pensioen, zonder dat zij worden vervangen, wat het resterende personeel dan weer verhindert om onder normale omstandigheden zijn werk te doen, ... en ze zich vervolgens ziek melden... (BEYENS, 2019). Een kortetermijn 'oplossing' is vervolgens de invoering van regimes waar de gedetineerden steeds langer ingesloten worden in hun cel en waar de activiteiten voor gedetineerden worden geschrapt om bewegingen in de gevangnissen te vermijden. Hoewel dit schering en inslag blijkt te zijn in bepaalde gevangnissen, valt dit moeilijk te rechtvaardigen en brengt dit de voorbereiding van de re-integratie in het gedrang. Er is dus nog erg veel werk aan de winkel...

3. STRAFFEN IN DE SAMENLEVING

Een voldoende ruim palet aan geloofwaardige straffen in de samenleving zou een belangrijke hefboom kunnen zijn voor een performant reductionistisch gevangenisbeleid. Ook hier is er beweging geweest de laatste tien jaar, hoewel veel minder uitgesproken dan op het vlak van het gevangeniswezen. Er zijn twee bijkomende autonome straffen ingevoerd en de algemene toepassing van de straffen in de gemeenschap is gestegen. Door de zesde staats hervorming zijn de Justitiehuzen en het elektronisch toezicht in 2015 overgeheveld naar de Gemeenschappen. Dit bracht heel wat onrust bij het personeel teweeg en zoog heel wat interne energie naar de eigen reorganisatie en visieontwikkeling. Als we de beleidsintenties van huidig en kersvers Vlaams minister Justitie en Handhaving Zuhair DEMIR serieus nemen, dan lijkt het erop dat deze overheveling nog maar het begin is geweest van een verdere communautarisering van het justitiële landschap (DEMIR, 2019; voor een eerste analyse, zie VANDER BEKEN, 2019).

3.1 Nieuwe autonome straffen

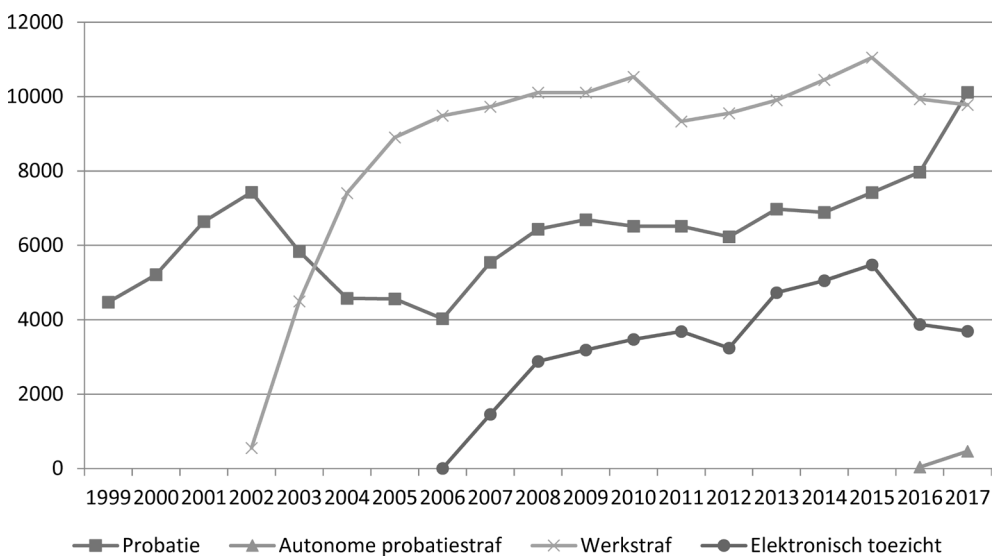
Twaalf jaar na de invoering van de autonome werkstraf zijn in 2014 twee nieuwe hoofdstraffen in het leven geroepen: de straf onder elektronisch toezicht en de autonome probatiestraf. Sindsdien bestaat het straffenpalet van de strafrechter uit drie 'gemeenschapsgerichte' autonome hoofdstraffen: de straf onder elektronisch toezicht (art. 37ter – 37quater Sw.), de werkstraf (art. 37quinquies – septies Sw.) en de autonome probatiestraf (art. 37octies – undecies Sw.). De volgorde waarin deze straffen in het Strafwetboek (art. 7 Sw.) worden opgesomd, geeft ook een indicatie van de hiërarchie van hun (ingeschatte) strafzwaarte: de straf onder elektronisch toezicht wordt beschouwd als de zwaarste (gemeenschapsgerichte) hoofdstraf, gevolgd door de autonome werkstraf en de autonome probatiestraf (GILBERT, 2014; DECAIGNY, 2014; BEYENS, DE PELECIJN & MICHIELS, 2017). Niettemin traden de nieuwe bepalingen pas in werking op 1 mei 2016, zoals werd vastgelegd in de Potpourri II-wet van 5 februari 2016. Deze laatste wet zorgde tevens voor het eerst voor een wettelijke definitie van de straf onder elektronisch toezicht, die bestaat "*uit de verplichting om gedurende een door de rechter [...] bepaalde termijn aanwezig te zijn op een bepaald adres, behoudens toegestane verplaatsingen of afwezigheden, waarbij onder meer gebruik wordt gemaakt van elektronische middelen om dit te controleren, en waaraan [...] voorwaarden worden gekoppeld*" (art. 37ter § 1, tweede lid Sw.). De autonome probatiestraf bestaat uit de verplichting om gedurende een bepaalde termijn bijzondere voorwaarden na te leven. In vergelijking met de straf onder elektronisch toezicht is de inhoud van de autonome probatiestraf minder duidelijk

en wordt de rol van de vonnisrechter beperkt tot het bepalen van de duur van de straf en het geven van aanwijzingen omtrent de invulling van de probatiestraf. De vonnisrechter bepaalt dus niet wat deze bijzondere voorwaarden inhouden (art. 370cites, § 4 Sw.). Terwijl de voorwaarden bij de probatie op basis van de Probatiwet worden omschreven door de vonnisrechter, wordt de concrete invulling van de voorwaarden in het kader van de autonome probatiestraf dus bij de justitieassistenten en de probatiecommissie gelegd.

Hoewel sociale integratie en individualisering van de straf twee belangrijke doelstellingen zijn, ligt de nadruk bij deze nieuwe straffen op de strafcomponent. Er wordt immers geopteerd voor een autonome probatiestraf als ‘justitiële’ begeleiding, eerder dan een ‘sociale’ begeleiding. Dit in tegenstelling tot de probatie verbonden aan het uitstel of de opschorting waar de behandeling als hulpverlening primeert (DECAIGNY, 2014). In het kader van een autonome probatiestraf voorziet de wetgever, voorafgaand aan het opleggen van de straf, zelfs niet in de mogelijkheid om een beknopt voorlichtingsrapport of een maatschappelijke enquête in te winnen, wat wel aanwezig is bij de probatie op basis van de Probatiwet. De wetgever heeft hier bewust voor gekozen om vertraging in de behandeling ten gronde te vermijden (Mvt 53-3274/1, 12).

Over het algemeen stellen we vast dat het aantal maatschappelijke voorlichtingsrapporten in het kader van de probatie (zoals omschreven in de Probatiwet), de autonome werkstraf en het elektronisch toezicht als strafuitvoeringsmodaliteit gevoelig is afgenomen, ondanks de stijging van de toepassing van deze straffen en uitvoeringsmodaliteiten. Dit betekent niet alleen dat de beslissers minder goed voorgelicht zijn bij de bepaling van de straf, maar ook de justitiabele die de straf opgelegd krijgt, stemt toe, zonder meestal goed op de hoogte te zijn van wat de straf, waarmee hij/zij instemt, precies inhoudt, wat tot problemen kan leiden in de uitvoeringsfase (BEYENS *et al.*, 2017; SNACKEN & BEYENS, 2017).

3.2 Straffen in de samenleving in cijfers

FIGUUR 6. AANTAL MANDATEN VOOR DE JUSTITIEHUIZEN IN BELGIË : 1999-2017

BRON: JONCKHEERE (2019).

Gezien de nieuwe autonome straffen nog maar recent in uitvoering zijn gebracht, is het moeilijk om hun toepassing goed in kaart te brengen. Figuur 6 toont dat de autonome werkstraf een constant niveau van toepassing behoudt sinds 2006. We zien echter een opmerkelijke toename van het aantal mandaten voor probatie sinds 2012, waarvoor we geen onmiddellijke verklaring hebben. De probatie als autonome straf komt slechts langzaam van de grond, maar het is te vroeg om hierover uitspraken te doen. Gezien het autonoom elektronisch toezicht zonder begeleiding van een justitieassistent wordt uitgevoerd, komen de straffen niet voor in de statistieken van de Justitiehuizen, maar cijfers van de Centra voor elektronisch toezicht tonen aan dat ook hier de toepassing op een laag pitje staat. Tabel 3 geeft een apart overzicht van de recente toepassing van het elektronisch toezicht doorheen het jaar 2018 (aantal activaties) en op 29 september 2019 (dagpopulatie).

TABEL 3. DAGPOPULATIE EN AANTAL ACTIVATIES ELEKTRONISCH TOEZICHT IN BELGIË EN VLAANDEREN 2018-2019

	Dagpopulatie Vlaanderen 26/9/2019	Percentages dagpopulatie 26/9/2019	Activaties Vlaanderen 2018	Percentages activaties Vlaanderen 2018	Aantal activaties nationaal 2018	Percentages activaties nationaal 2018
ET autonome straf	4	0,4%	32	0,8%	39	0,6%
ET tot en met 3 jaar	628	55,9%	3056	76,5%	4930	70,5%
ET + 3 jaar	355	31,6%	400	10,0%	713	10,2%
ET internering	1	0,1%	5	0,1%	5	0,1%
ET ter beschikking van de SURB	8	0,7%	7	0,2%	11	0,2%
ET voorlopige hechtenis	128	11,4%	495	12,4%	1297	18,5%
Totaal	1124	100,0%	3995	100,0%	6995	100,0%

Bron: Vlaams Centrum voor Elektronisch Toezicht

Tabel 3 toont een zeer beperkt gebruik van het elektronisch toezicht als autonome straf in 2018 (slechts 39 activaties en minder dan 1% van alle modaliteiten). Zoals verwacht zijn het merendeel van de personen onder elektronisch toezicht veroordeelden met een straftotaal tot en met drie jaar (56% van de dagpopulatie en meer dan 70% van het aantal activaties). Het is interessant om vast te stellen dat de toepassing van het elektronisch toezicht als vervanger van de voorlopige hechtenis, dat ingevoerd is in 2014 (zie daarover ook: MAES, 2012, 2013; VAN CAUWENBERGHE, 2013), langzaam maar zeker van de grond komt en in 2018 bijna 1300 keer is toegepast (18,5% van het totale aantal activaties), zij het vooral in het Franstalige landsgedeelte (zie voor meer hierover: MAES & JONCKHEERE, 2019). In Vlaanderen zaten op 26 september 2019 128 beklagden hun voorlopige hechtenis thuis met een enkelband uit. Deze vorm van elektronisch toezicht ligt echter onder vuur als inhumane vorm van elektronisch toezicht, gezien de betrokkenen 24/7 thuis moeten zitten en enkel hun woning mogen verlaten in het kader van het onderzoek. Bovendien heeft de toepassing van dit elektronisch toezicht niet geleid tot een daling van het aantal beklagden dat in de gevangnissen verblijft en lijkt er dus eerder sprake te zijn van een *net-widening effect* (MAES & JONCKHEERE, 2019).

3.3 Organisatorische wijzigingen en verandering van het karakter van de straffen in de samenleving

De oprichting van een apart Directoraat-generaal voor de Justitiehuzen vanaf 1 januari 2007 bevestigde de identiteit van de Justitiehuzen als autonome partners in het bestrafingsgebeuren en ging gepaard met de uitvoering van een *Business Proces Reengineering-plan* (BPR), dat erop gericht was de verschillende werkmethode binnen de Justitiehuzen te onderzoeken en te stroomlijnen (voor meer hierover, zie BAUWENS, 2011). Gezien de sterke stijging van het personeel binnen de Justitiehuzen en ook de stijging van de toepassing van de gemeenschapsgerichte straffen moest deze ‘manageriale’ wind in het sociale justitiële werk zorgen voor meer standaardisering en stroomlijning van de afhandeling van de zaken, maar leidde dit ook tot verzakelijking en een eerder technische benadering van de justitiële begeleiding (BAUWENS & ROOSE, 2017). De begeleiding door een justitieassistent is bovendien in heel wat gevallen weggerationaliseerd, zoals bij de autonome straffen en de toepassing van het elektronisch toezicht als vervanger voor de gevangenisstraffen tot en met drie jaar. In deze context wordt er ook wel gesproken over een ‘koude’ vorm van elektronisch toezicht (VANDER BEKEN, 2013) of elektronisch toezicht *light*.

Zowel in de toepassing als de uitvoering zien we dus een verandering in de visie op de inhoud en de doelstelling van de straf. Meer systemische doelstellingen treden op de voorgrond, gericht op het streven naar een ontvolking van de gevangenis. In tegenstelling tot het hoofdzakelijk hulpverlenende ‘*to advise, to assist and to befriend*’¹⁸ bij de oorspronkelijke alternatieven, zien we dat in de zoektocht naar ‘geloofwaardige’ alternatieven, dit aspect langzamerhand wordt vervangen door, of aangevuld met meer controlerende, activerende vormen van straf, die opnieuw appelleren aan het klassieke gedachtegoed van retributie en afschrikking. De meer recente gemeenschapsgerichte straffen, zoals elektronisch toezicht als strafuitvoeringsmodaliteit en de autonome straffen, opereren bijgevolg veel minder vanuit het oorspronkelijke rehabilitatief of hulpverlenend perspectief.

De evolutie van de alternatieven voor de gevangenisstraf in België is een illustratie van wat BOTTOMS, REX en ROBINSON (2004) hebben omschreven als de ‘nieuwe generatie van gemeenschapsgerichte straffen’, gekenmerkt door een focus op een meer punitieve retoriek, een stijgend beroep op technologische controle voor haar uitvoering, de introductie van ‘*new public management techniques*’, het uitbesteden van verantwoordelijkheden aan organisaties in de civiele maatschappij of aan familieleden in het geval van elektronisch toezicht (voor meer hierover, zie VANHAELEMEESCH (2015), die onderzoek deed naar de beleving van het elektronisch toezicht bij de onder toezicht gestelden en de huisgenoten) en het opzetten van ‘*inter-agency cooperations and partnerships*’ (BEYENS & SNACKEN, 2017).

De meer contractuele, kale benadering van zowel het elektronisch toezicht als de werkstraf, zonder veel begeleiding door justitieassistenten, geeft een andere inhoud aan wat ‘begeleiding’ oorspronkelijk was, waardoor men eerder over ‘opvolging’ of *case management* zou kunnen spreken. Doordat de toepassing van de gemeenschapsgerichte straffen zo sterk gerelateerd is aan de bestrijding van de overbevolking in de gevangenis, en budgettaire bekommernissen van personeelsbesparing meer en meer de overhand krijgen, krijgt de begeleiding ook een andere, beperktere inhoud.

18 Dit is de wijze waarop in Engeland en Wales de probatie lange tijd werd gekarakteriseerd.

Op organisatorisch vlak breekt er einde 2011 een nieuwe periode aan voor de Justitiehuisen. De politieke beslissing valt om de opdrachten, bevoegdheden en organisatie van de Justitiehuisen en het elektronisch toezicht te communautariseren, wat betekent dat deze niet langer federale maar gemeenschapsbevoegdheid worden. De impact op de organisatie van de Justitiehuisen blijkt immens te zijn (DOMINICUS & PLETINCX, 2016). Naast een gigantische operationele uitdaging, rijst ook de vraag naar de inhoudelijke en conceptuele inkanteling binnen de structuren van de Vlaamse Gemeenschap. Daar waar de Franse Gemeenschap verrassend snel tot de principiële beslissing komt om binnen haar structuren een afzonderlijke *Administration générale des Maisons de justice* te creëren, worden aan Vlaamse kant de Justitiehuisen als 'Afdeling' ingebed in het Departement Welzijn, Volksgezondheid en Gezin. De bevoegdheden van de Justitiehuisen en het elektronisch toezicht worden formeel overgeheveld op 1 juli 2014, het personeel en de middelen pas een half jaar later, namelijk op 1 januari 2015. Deze overheveling en het feit dat het allemaal zo lang duurde, heeft tot ongerustheid en onzekerheid geleid bij de betrokken diensten en medewerkers, wat leidde tot heel wat personeelsverloop. Er werd dus vooral veel geïnvesteerd in de eigen organisatie. "Anno 2016 heeft de afdeling Justitiehuisen dus een eerste woelig jaar achter de rug", schrijven DOMINICUS en PLETINCX (2016: 402).

De communautariseringsbeweging wordt vandaag nog verdergezet en verdiept, gezien Vlaanderen anno 2019 een heuse eigen minister van Justitie en Handhaving heeft gekregen, die de Justitiehuisen en het Vlaams Centrum voor Elektronisch Toezicht onder haar bevoegdheid krijgt. De vraag rijst dan ook in welke mate dit het tweesporenbeleid tussen Vlaanderen en de Waals-Brusselse Federatie binnen de strafuitvoering zal versterken en welke impact dit zal hebben op het karakter van de straffen in de samenleving (zie daarover eerder DEVOS & RIGUEL, 2015).

Afgaande op de beleidsnota van Vlaams minister DEMIR zal er in de toekomst vooral veel werk gemaakt worden van een "snelle, kordate en consequente opvolging van diegenen die de regels overtreden, met een focus op responsabilisering en het beperken van recidive" (DEMIR, 2019: 1). VANDER BEKEN (2019) wijst in zijn eerste analyse van de beleidsnota op de sterke focus op recidivebeperking, wat in schrill contrast staat met de beleidsnota van Jo Vandeurzen die de gemeenschapsgerichte straffen eerder in zijn portefeuille had. DEMIR is vastbesloten om in te zetten op een 'daadkrachtige' en 'consequente' opvolging en monitoring van justitiabelen, waarbij een betere *multi-agency* ketengerichte aanpak zal worden uitgewerkt en een *evidence-based* beleid met veel aandacht voor meer wetenschappelijk onderbouwde risicotaxatie-instrumenten. Justitieassistenten zullen volop ingezet worden op het proces van screening, risicotaxatie en risicomangement. Aandacht voor een *desistance* geïnspireerde benadering is in de beleidsnota amper of niet terug te vinden, tenzij de passage waar we lezen dat het "Het van belang is dat alle mensen onder elektronisch toezicht in aanmerking kunnen komen om de nodige begeleiding en behandeling te krijgen die inzet op recidivebeperking en re-integratie, zodat het voor niemand enkel een maatregel gericht op controle dient te zijn." (DEMIR, 2019: 20).

4. CONCLUSIE

Het gevangeniswezen staat vandaag voor grote uitdagingen. De visie hoe een detentieregime moet vorm krijgen, is wettelijk verankerd in de Basiswet voor het gevangeniswezen, maar komt slechts mondjesmaat in uitvoering. Zeer recent is echter een interessante inhaalbeweging gemaakt en is er een nieuwe wet gekomen die de organisatie van het penitentiair personeel structureel reorganiseert. Enig optimisme is dus gepast, al kan een systeem niet

alleen met wetten worden veranderd. Fundamenteel voor verandering zijn een duidelijke visie, een coherente toepassing van het beleid in de praktijk en werken aan een positieve beroeps cultuur. Wetten kunnen ook een momentum zijn voor zij die verandering willen realiseren. Het is dan ook positief dat Rudy Van De Voorde, directeur-generaal van het Directoraat-generaal Penitentiaire Inrichtingen sinds oktober 2018, in een interview voor De Juristenkrant openlijk stelt dat het begeleiden van gedetineerden in veilige omstandigheden en het aanbieden van een zinvolle detentie de prioritaire opdrachten van het gevangeniswezen zijn en dat hij weinig heil ziet in het primaat van het veiligheidsdenken, dat volgens hem immobiliserend werkt (LEESTMANS, 2019a).

Minister van Justitie GEENS heeft tijdens zijn legislatuur sterk ingezet op het terugdringen van de overbevolking in de gevangenis. Hiervoor zijn zowel reductionistische als expansionistische middelen ingezet, maar het eindresultaat is toch vooral een verschuiving van gedetineerden naar de FPC's en naar het elektronisch toezicht, waardoor er geen échte daling van de gevangenispopulatie is gerealiseerd, ook al gaat het om andere settings en regimeinvullingen. Als we daarbij de toename in acht nemen van het aantal personen dat justitieel gevolgd wordt in de samenleving, dan moeten we vaststellen dat er steeds meer mensen in het justitiële net verstrikt geraken. Ook de wijze waarop justitiabelen worden opgevolgd in de samenleving, is verzakelijkt, wordt meer en meer ontdaan van menselijke tussenkomst, en zal in de toekomst strakker worden gecontroleerd.

We zien in de media een nog steeds groeiende aandacht voor alles wat met bestraffing en het gevangeniswezen, maar zeker wat met de vrijlating van 'bekende' gedetineerden, te maken heeft. Mogelijke beslissingen die moeten worden genomen door de strafuitvoeringsrechtbanken, worden vooraf uitgesmeerd in de media en hier wordt dikwijls de visie van slachtoffers aan gekoppeld. Het valt zeker niet uit te sluiten dat dit de mogelijke re-integratie van deze veroordeelden hypothekeert. De jacht die er is geopend op de invrijheid-gestelde handlanger van Dutroux, Michel Lelièvre, die werd verwond in zijn verblijfplaats op het moment dat hij deze wilde ontvluchten, en de *facebook*-groep die vanaf 1 december 2019, de dag na zijn vrijlating, een ware klopjacht op hem heeft geopend (De Standaard, 27 december 2019) zijn recente voorbeelden van welke gevolgen de bekendmaking van zijn invrijheidstelling heeft voor zijn eigen veiligheid.

Verder stellen we een systematische verstrenging vast van het invrijheidstellingsbeleid voor zeer ernstige misdrijfplegers. De legitimiteit van de vrijheidsberoving is in het gedachtegoed van beleidsmakers en bredere publiek dus nog steeds erg groot, terwijl de geloofwaardigheid van de praktijk van de strafuitvoering in vraag wordt gesteld omwille van de niet- of gedeeltelijke uitvoering van de gevangenisstraffen tot en met drie jaar. Niettemin zou ook de kwaliteit van de strafuitvoering meer in vraag mogen worden gesteld.

Er worden vandaag veel middelen geïnvesteerd in het bouwen van nieuwe gevangenissen en we stellen eveneens een toenemende privatisering vast in deze sector, tot zelfs de uitbating van de transitiehuizen door een commerciële partner.

Hoewel reeds erg uitgebreid, hebben we in dit overzicht nog heel wat aspecten of interessante publicaties geen of onvoldoende aandacht kunnen geven. We denken o.a. aan de tijdelijke invoering van het verlengd penitentiair verlov dat ingevoerd werd in de nasleep van de stakingen van het penitentiair personeel in 2016 (zie meer hierover bij VAN DE VOORDE, 2018), de rol van de internationale controlemechanismen op de Belgische strafuitvoering en de wijzigingen in de Commissies van Toezicht en de Centrale Toezichtsraad, de invoering van

het klachtrecht vanaf 2020, de invoering van de verplichting om een alcoholslot op te leggen in bepaalde gevallen vanaf juli 2018, etc.

We hebben ook geen aandacht kunnen besteden aan de relevante aspecten uit het Justitieplan GEENS (2015), en dan meer bepaald de voorstellen tot wijziging van de tijdsvoorwaarden voor vervroegde invrijheidstelling, etc. Er is tot slot een nieuw wetboek van strafuitvoering in de maak, maar de teksten hiervan zijn nog niet beschikbaar. Veel stof om later verder over te discussiëren.

REFERENTIES

- BAUWENS, A. (2011). Organisational change, increasing managerialism and social work values in the Belgian Houses of Justice, Department of Offender Guidance. *European Journal of Probation*, 3(3), 15-30.
- BAUWENS, A., & ROOSE, R. (2017). Justitieel sociaal werk. In K. BEYENS & S. SNACKEN (eds.). *Straffen. Een penologisch perspectief* (pp. 647-662). Antwerpen: Maklu.
- BEYENS, K. (2015). PrisonCloud. Een ICT platform voor Belgische gevangenen. *Panopticon*, 36(2), 122-126.
- BEYENS, K. (2016a). Bericht uit Brussel. Een stad onder terreurdreiging. *Panopticon*, 37(1), 1-8.
- BEYENS, K. (2016b). Radicalisering in de gevangenis. Welke aanpak? *Panopticon*, 37(2), 164-171.
- BEYENS, K. (2019). Zal de tanker van het gevangeniswezen kunnen gekeerd worden? *Panopticon*, 40(1), 1-11.
- BEYENS, K., & JANSSENS, F. (2009). Gevangenisbouw voor de eenentwintigste eeuw. De missie is helder: meer capaciteit. Maar waar is de visie? (Lokomotieftekst). *Orde van de Dag*, 41(48), 7-20.
- BEYENS, K., & MAES, E. (2017). Gevangenis capaciteit, gevangenisbevolking en gevangenis personeel: kwantitatieve evoluties. In K. BEYENS & S. SNACKEN (eds.). *Straffen. Een penologisch perspectief* (pp. 253-293). Antwerpen: Maklu.
- BEYENS, K., & VANHOUCHE, A.-S. (2017a). Belgische gedetineerden in de Nederlandse Penitentiare Inrichting Tilburg. Wat kunnen we hieruit leren? *Panopticon*, 38(2), 137-141.
- BEYENS, K., & VANHOUCHE, A.-S. (2017b). De transnationale gedetineerde. In K. BEYENS & S. SNACKEN (eds.). *Straffen. Een penologisch perspectief* (pp. 529-542). Antwerpen: Maklu.
- BEYENS, K., BOONE, M., LIEFAARD, T., KOX, M., VANHOUCHE, A.-S., & VAN DER POEL, S. (2013). *'Zeg maar Henk tegen de chef'. Ervaringen met het Belgische detentieregime in de PI Tilburg*. Boom: Lemma Uitgevers.
- BEYENS, K., BREULS, L., DE PELECIJN, L., ROOSEN, M., & SCHEIRS, V. (2020). Recall to prison in Belgium: back-end sentencing in search of reintegration. *Probation Journal*. (in press).
- BEYENS, K., CLAUS, H., & NAESSENS, L. (2014). Meer van hetzelfde: is dat wel een goed idee? *Panopticon*, 35(3), 213-218.
- BEYENS, K., DAEMS, T., & MAES, E. (eds.) (2014). *Exit gevangenis? De werking van de strafuitvoeringsrechtbanken en de wet op de externe rechtspositie van veroordeelden tot een vrijheidsstraf*. Antwerpen: Maklu.
- BEYENS, K., DE PELECIJN, L., & MICHIELS, J. M. (2017). Overzicht van de straffen. In K. BEYENS & S. SNACKEN (eds.). *Straffen. Een penologisch perspectief* (pp. 127-163). Antwerpen: Maklu.
- BOTTOMS, A., REX, S., & ROBINSON, G. (eds.) (2004). *Alternatives to prison. Options for an insecure society*. Collumpton: Willan.
- BREULS, L., & SCHEIRS, V. (2017). Recall to prison: het opvolgen en herroepen van strafuitvoeringsmodaliteiten. In K. BEYENS & S. SNACKEN (eds.). *Straffen. Een penologisch perspectief* (pp. 719-735). Antwerpen: Maklu.

- CLAES, L. (2017). Het EHRM en de strafuitvoering. De onmenselijke en vernederende behandeling van gedetineerden. *Nullum Crimen*, 12(0), 98-129.
- CLAUS, H., BEYENS, K., DE MEYER, R., GRYSOEN, M., NAESSENS, L., & MENSENRECHTEN, L. v. (2013). *Huizen. Naar een duurzame penitentiaire aanpak*. Brussel: ASP.
- DAEMS, T. (2009). Gapen bij de gapende kloof. Strafbeleid, gevangeniswezen en de weergekeerde stilte rond de legitimiteitscrisis van de vrijheidsstraf. In T. DAEMS, P. PLETINCX, L. ROBERT, V. SCHEIRS, A. VAN DE WIEL & K. VERPOEST (eds.). *Achter tralies in België* (pp. 17-46). Gent: Academia Press, Liga voor Mensenrechten.
- DAEMS, T. (2010a). Twintig jaar CPT: een terugblik. *Panopticon*, 31(2), 79-83.
- DAEMS, T. (2010b). Mooi, het leven is mooi. Over het vijfde rapport van het Europese antifoltercomité (CPT). *Panopticon*, 31(6), 1-16.
- DAEMS, T. (2011). Ruis op de lijn. Het Belgische antwoord op het vijfde rapport van het Europese antifoltercomité (CPT). *Panopticon*, 32(3), 37-47.
- DAEMS, T. (2012). De heropstanding van de Centrale Toezichtsraad voor het Gevangeniswezen? Enkele kanttekeningen bij de publicatie van een markant jaarrapport. *Panopticon*, 33(2), 140-148.
- DAEMS, T. (2013a). De geest is uit de fles: wijzigingen titels V, VI en VII Basiswet gevangeniswezen en rechtspositie van gedetineerden. *Panopticon*, 34(6), 513-522.
- DAEMS, T. (2013b). Getwitter en getwetter over de straf. Rechten van gedetineerden terug naar af. *Panopticon*, 34(4), 284-292.
- DAEMS, T. (2015). 'All that glitters is not Golder'. Enkele bedenkingen bij rechtsontwikkelingen voor gedetineerden, naar aanleiding van een decennium basiswet gevangeniswezen. *Panopticon*, 36(1), 1-8.
- DAEMS, T. (2016a). Verfoeilijke technologie? *Panopticon*, 37(2), 81-89.
- DAEMS, T. (2016b). Wederzijds vertrouwen is geen blind vertrouwen: het Europees aanhoudingsbevel en detentiecondities binnen de Europese Unie. *Panopticon*, 37(6), 530-539.
- DAEMS, T. (2017). De openbare verklaring van het Europese antifoltercomité (CPT) betreffende België. *Panopticon*, 38(6), 476-481.
- DAEMS, T. (2018). Zal het morgen anders zijn? Koeien, hoorndragers en gevangenen in (en na) het zevende periodiek bezoekrapport van het CPT. *Panopticon*, 39(2), 69-81.
- DAEMS, T., EECHAUDT, V., MAES, E., & VANDER BEKEN, T. (2014). De Basiswet van 12 januari 2005 betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden: een status questionis. *Tijdschrift voor Strafrecht*, 15(1), 3-46.
- DAEMS, T., VANDER BEKEN, T., & VANHAELEMEESCH, D. (eds.) (2013). *De machines van Justitie. Vijftien jaar elektronisch toezicht in België*. Antwerpen: Maklu.
- DE RIDDER, S., & BEYENS, K. (2014). 'Illegalen' in de gevangenis. Een eerste analyse van de gevangenispopulatie in België op basis van de verblijfstatus. In L. PAUWELS, S. DE KEULENAER, S. DELTERNE, E. DEVROE, J. FORCEVILLE, W. HARDIJNS, R. KERKAB, E. MAES, D. DOONS, J. PLESSERS, S. PLEYSIER, P. PONSAERS, E. VAN DAEL & A. VERHAEGE (eds.). *Criminografische ontwikkelingen III: van (victim)survey tot penitentiaire statistiek* (pp. 175-199). Antwerpen: Maklu.
- DE RIDDER, S., BREULS, L., & VANQUEKELBERGHE, C. (2017). Buitenlandse gedetineerden (zonder verblijfsrecht) binnen de Belgische penitentiaire context. In K. BEYENS & S. SNACKEN (eds.). *Straffen. Een penologisch perspectief* (pp. 507-527). Antwerpen: Maklu.
- DE VOS, H. (2019). Strafwitvoering in commerciële handen is moreel onverantwoord. *Sociaal.net*. (<https://sociaal.net/opinie/strafuitvoering-commerciële-handen-is-moreel-onverantwoord>). Geraadpleegd op 3 november 2019, via URL.
- DECAIGNY, T. (2014). Nieuwe correctionele hoofdstraffen: de straf onder elektronisch toezicht en de autonome probatiestraf. *Tijdschrift voor Strafrecht*, 15(4), 211-225.
- DEMIR, Z. (2019-2020). *Beleidsnota Justitie en Handhaving 2019-2024*. Vlaams Parlement.

- DE PELECIJN, L., DE RIDDER, S., & SCHEIRS, V. (2017). Wie niet weg is, is gezien? De beslissing tot voorlopige invrijheidstelling van gedetineerde vreemdelingen zonder verblijfsrecht door de strafuitvoeringsrechtbank. *Panopticon*, 38(5), 319-337.
- DESMEDT, E., & VAN LOOCKE, E. (2013). Doelmatigheidsonderzoek van de maatregelen tegen de overbevolking in de gevangenissen. Justitie bekeken door een Rekenhofbril. *Panopticon*, 34(1), 42-57.
- DEVOS, A., & RIGUEL, S. (2015). Communautarisering van de justitiehuisen in de Franse Gemeenschap. *Panopticon*, 36(2), 131-138.
- DIRECTORAAT-GENERAAL PENITENTIAIRE INRICHTINGEN (DGEPI) (2016). *Jaarverslag 2015*. Brussel: Federale Overheidsdienst Justitie.
- DIRECTORAAT-GENERAAL PENITENTIAIRE INRICHTINGEN (DGEPI) (2017). *Jaarverslag 2016*. Brussel: Federale Overheidsdienst Justitie.
- DIRECTORAAT-GENERAAL PENITENTIAIRE INRICHTINGEN (DGEPI) (2019). *Jaarverslag 2017*. Brussel: Federale Overheidsdienst Justitie.
- DOMINICUS, H., & PLETINCX, P. (2016). De overheveling van de Justitiehuisen en het elektronisch toezicht naar de Gemeenschappen. Momentum voor een krachtige doorstart van de overheidsreclassering in Vlaanderen. *Panopticon*, 37(5), 401-415.
- ECHAUDT, V. (2016). Het Europees anti-foltercomité andermaal kritisch over de detentiecondities in België. *Panopticon*, 37(6), 546-549.
- FAVRIL, L., & VANDER LAENEN, F. (2018). Predictoren van druggebruik tijdens de detentieperiode: data van 1326 gedetineerden in 15 Vlaamse gevangenissen. *Panopticon*, 39(4), 296-312.
- GEENS, K. (2015). *Het Justitieplan, een efficiëntere justitie voor meer rechtvaardigheid*, Brussel.
- GILBERT, E. (2014). Het wetsontwerp tot invoering van de probatie als autonome straf, *Panopticon*, 35(2), 162-165.
- GUFFENS, H., SEMPOT, L., & VAN DRIESSCHE, K. (2012). Basiswet interne rechtspositie gedetineerden: de opstart van de overlegorganen. *Panopticon*, 33(2), 171-174.
- JEHAES, E., & CASIER, I. (2017). Actor achter tralies – De beleving van agency door gedetineerden in interactie met penitentiair bewakingsassistenten. *Panopticon*, 38(2), 83-101.
- JONCKHEERE, A., & MAES, E. (2010). Opgesloten of vrij onder voorwaarden in het kader van het vooronderzoek in strafzaken? Analyse van het profiel van verdachten onder aanhoudingsmandaat en vrij onder voorwaarden (VOV) op basis van justitiële databanken (jaar 2008). In L. PAUWELS, S. DE KEULENAER, S. DELTENRE, L. DESCHAMPS, H. ELFFERS, J. FORCEVILLE, J. GOETHALS, R. KERKAB, E. MAES, S. PLEYSIER, P. PONSAERS & E. VAN DAEL (eds.). *Criminografische ontwikkelingen: van (victim)-survey tot penitentiaire statistiek* (pp. 107-140). Antwerpen: Maklu.
- JONCKHEERE, A. (2019). *20 Jahre Justizhaus. Analyse et réflexion à partir de quelques chiffres*. Ministerium der Deutschsprachigen Gemeinschaft Belgiens, Eupen, 29 maart 2019.
- LAUREYNS, X. (2010). Het detentieplan: een werk van lange adem. *Panopticon*, 31(6), 79-80.
- LEESTMANS, D. (2019a). Het leven en het werkklimaat in de gevangenis moeten erop vooruitgaan. Interview met Rudy Van De Voorde. *De Juristenkrant*, 21(381), 8-9.
- LEESTMANS, D. (2019b (1 mei)). *Geradicaliseerden in de gevangenis: met hoeveel zijn ze? En wat als ze vrijkomen? Negen vragen én antwoorden*, antwoorden. Geraadpleegd op 8 november 2019, via URL. <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2019/04/23/gedetineerden-met-de-t-van-terrorisme/>
- LIEBLING, A. (2015). *Prisons and the Problem of Trust: The experiences of long term prisoners in contrasting high security prisons*. Presentatie CRiS 27 april 2015, Vrije Universiteit Brussel.
- MAES, E. (2012). Elektronisch toezicht in het kader van de voorlopige hechtenis. Enkele beschouwingen over een aantal juridisch-technische en praktisch-organisatorische aspecten. *Panopticon*, 33(2), 110-124.

- MAES, E. (2013). Over de diverse bepalingen van een 'vuilbakwet' en de hechtenis onder elektronisch toezicht als uitvoeringsmodaliteit van voorlopige hechtenis. *Panopticon*, 34(2), 135-142.
- MAES, E. (2016a). Quelques données chiffrées sur l'application de la détention préventive et de ses alternatives. In L. AUBERT (ed.). *Détention préventive: comment sans sortir? (Collection 'Galets rouges')* (pp. 59-89). Bruxelles: Bruylant.
- MAES, E. (2016b). De gevangenen barsten uit hun voegen, want de alternatieven doen het nog steeds niet? *Fatik. Tijdschrift voor Strafbeleid en Gevangeniswezen*, 34(149), 25-30.
- MAES, E., & JONCKHEERE, A. (2017). Quo vadis? Dilemma's rond alternatieven voor voorlopige hechtenis. *Panopticon*, 38(6), 401-411.
- MAES, E., & JONCKHEERE, A. (2019). Elektronisch toezicht en voorlopige hechtenis: een stand van zaken na vijf jaar ervaring en een blik over de landsgrenzen. *Fatik, Tijdschrift voor Strafbeleid en Gevangeniswezen*, 36(163), 5-13.
- MAES, E., & TANGE, C. (2014). Langgestrafte veroordeelden in de SURB-wachtkamer voor voorwaardelijke invrijheidstelling. 'En attendant Godot'? In K. BEYENS, T. DAEMS, & E. MAES (eds.). *Exit gevangenis? Werking van de strafuitvoeringsrechtbanken en de wet op de externe rechtspositie van veroordeelden tot een vrijheidsstraf* (pp. 97-131). Antwerpen: Maklu.
- MAES, E., ROBBERECHTS, J., BEYENS, K., & ROBERT, L. (2019). PrisonCloud voor gedetineerden. Grenzen aan digitale normalisering? *Panopticon*, 40(1), 29-45.
- MAES, E., JONCKHEERE, A., & NEDERLANDT, O. (2019). Strafwetgeving in België anno 2020. *Panopticon*, 40(4), 237-253.
- MISTIAEN, P., DAUVRIN, M., EYSSEN, M., ROBERFROID, D., SAN MIGUEL, L., & VINCK, I. (2017). *Gezondheidszorg in Belgische gevangenen: huidige situatie en toekomstige scenario's*. Brussel: Federaal Kenniscentrum voor de Gezondheidszorg.
- NOENS, L., ROEBBEN, K., MOLMANS, J., CLAES, K., VOS B., & VERSELE A. (2016). Transitiehuizen... Naar een vorm van justitie die meer humaan en efficiënt is? *Panopticon*, 37(4), 387-392.
- ROBERT, L. & SCHEIRS, V. (2015). *Le problème du pont. Missing links* bij de tenuitvoerlegging van de interne en externe rechtspositie van veroordeelden tot een vrijheidsstraf. In T. DAEMS, C. HERMANS, F. JANSSENS, J. MILLEN, L. ROBERT & V. SCHEIRS (eds.). *Quo vadis? Tien jaar basiswet gevangeniswezen en rechtspositie van gedetineerden* (pp. 55-78). Antwerpen: Maklu.
- ROBERT, L. (2018a). *Maxing out in prison. A study of pre-release long-term prisoners*. Niet-gepubliceerd doctoraatsproefschrift, Leuven: KULeuven.
- ROBERT, L. (2018b). Proefschrift: Tot strafeinde in de gevangenis. *Panopticon*, 39(4), 379-382.
- ROBERT, L., & MINE, B. (2014). Kijken in de zwarte doos. Een onderzoek naar beslissingsprocessen betreffende uitgaansvergunningen en penitentiair verlot. In K. BEYENS, T. DAEMS & E. MAES (eds.). *Exit gevangenis? De werking van de strafuitvoeringsrechtbanken en de wet op de externe rechtspositie van veroordeelden tot een vrijheidsstraf* (pp. 75-96). Antwerpen: Maklu.
- ROZIE, J. (2019). De recidivewet van 5 mei 2019: de vergiftigde kers op de repressieve taart? *Nullum Crimen*, 14(4), 291-302.
- SCHEIRS, V. (2014). *De strafuitvoeringsrechtbank aan het werk*. Antwerpen: Maklu.
- SCHEIRS, V. (2017). Van binnen naar buiten. De externe rechtspositie van veroordeelde gedetineerden. In K. BEYENS & S. SNACKEN (eds.). *Straffen. Een penologisch perspectief* (pp. 664-701). Antwerpen: Maklu.
- SCHEIRS, V., BECKMANN, M., BEYENS, K., DE RIDDER, S., KENNES, P., ROOSEN, M., & VANHOUCHE, A.-S. (2015). De atleet in minister Koen GEENS. Penologische reflecties bij zijn justitieplan. *Panopticon*, 36(4), 361-374.

- SCHEIRS, V., BEYENS, K., & SNACKEN, S. (2015). Mixed system: Belgium. Who is in charge? Conditional release in Belgium as a complex bifurcation practice. In M. HERZOG-EVANS (ed.). *Offender release and supervision: The role of Courts and the use of discretion* (pp. 151-166). Oosterwijk: Wolf Legal Publishers.
- SCHEIRS, V., BEYENS, K., & SNACKEN, S. (2016). Belgian Sentencing as a Bifurcated Practice? *Crime and Justice*, 45(1), 267-306.
- SNACKEN, S. (2009). 30 jaar strafuitvoering in België. In W. BRUGGEMAN, E. DE WREE, J. GOETHALS, P. PONSAERS, P. VAN CALSTER, T. VANDER BEKEN & G. VERMEULEN (eds.). *Van pionier naar onmisbaar. Over 30 jaar Panopticon* (pp. 278-319). Antwerpen: Maklu.
- SNACKEN, S. (2014). De commissie Holsters dan toch buitenspel? In K. BEYENS, T. DAEMS & E. MAES (eds.). *Exit gevangenis? De werking van de strafuitvoeringsrechtbanken en de wet op de externe rechtspositie van veroordeelden tot een vrijheidstraf* (pp. 155-176). Antwerpen: Maklu.
- SNACKEN, S., & BEYENS, K. (2017). Het Belgische beleid ten aanzien van de gevangenisstraf en haar alternatieven. In K. BEYENS & S. SNACKEN (eds.). *Straffen. Een penologisch perspectief* (pp. 95-135). Antwerpen: Maklu.
- SNACKEN, S., & KENNES, P. (2017). De interne rechtspositie van gedetineerden. In K. BEYENS & S. SNACKEN (eds.). *Straffen. Een penologisch perspectief* (pp. 425-473). Antwerpen: Maklu.
- TOURNEL, H. (2015). *De gevangenisbewaarder. Het professioneel leven in beeld*. Antwerpen: Maklu.
- TOURNEL, H., & KENNES, PH. (2011). De dilemma's van dynamische veiligheid voor bewaarders. *Panopticon*, 32(3), 21-36.
- VAN CAUWENBERGHE, K. (2013). Voorlopige hechtenis nieuwe stijl: Detentie onder elektronisch toezicht. *Panopticon*, 34(1), 58-60.
- VAN DE VOORDE, R. (2018). Het verlengd penitentiair verlot. *Panopticon*, 39(2), 148-158.
- VAN DE VOORDE, R., & VAN DRIESSCHE, K. (2019). De weg naar Echternach. Over de lange weg van inwerkingtreding van de wetten interne en externe rechtspositie van de gedetineerden. *Panopticon*, 40(5), 425-435.
- VAN DEN AMEEL, R., SEYNAEVE, K., DHEEDENE, J., & WONGSOWIKROMO, A. (2015). Forensisch Psychiatrisch Centrum Gent binnenstebuiten. *Panopticon*, 36(4), 385-391.
- VAN DEN BERGE, Y., & VERBRUGGEN, F. (2014). Langzaam maar onzeker: het wettelijk kader voor een geleidelijke terugkeer naar de maatschappij. In K. BEYENS, T. DAEMS & E. MAES (eds.). *Exit gevangenis? Werking van de strafuitvoeringsrechtbanken en de wet op de externe rechtspositie van veroordeelden tot een vrijheidsstraf* (pp. 31-74). Antwerpen: Maklu.
- VAN DEN BERGE, Y. (2019). Het Belgische strafrecht: veel aandacht voor vrijheidsbeneming en de vrijheidsbeperking. *Nullum Crimen*, 14(1), 1-28.
- VANDER BEKEN, T. (2013). Met de hulp van Spiderman. Op weg naar koud elektronisch toezicht. *Panopticon*, 34(2), 73-79.
- VANDER BEKEN, T. (2019). De gele duikboot. De beleidsintenties van de Vlaams minister van Justitie en Handhaving. *Panopticon*, 40(5), 330-343.
- VANHAEMEESCH, D. (2015). *De beleving van elektronisch toezicht in vergelijking met de gevangenisstraf*. Den Haag: Boom Uitgevers.
- VAN HERCK, E. (2011). Masterplan 2008 – 2012 – 2016. Nieuwbouwprojecten gevangeniswezen. *Panopticon*, 32(6), 60-63.
- VANHOUCHE, A.-S., & NEDERLANDT, O. (2019a). Eindelijk een onafhankelijk en effectief toezicht op de Belgische gevangenen? Een overzicht van de recente wetswijzigingen en discussies over het toezicht op de Belgische gevangenen. *Fatik, Tijdschrift voor Strafbeleid en Gevangeniswezen*, 37(162), 25-37.
- VANHOUCHE, A.-S., & NEDERLANDT, O. (2019b). Fatik interviewt de nieuwe Centrale Toezichtsraad. *Fatik, Tijdschrift voor Strafbeleid en Gevangeniswezen*, 37(164), 31-36.

VANQUEKELBERGHE, C., BREULS, L., CASIER, I., ROBBERECHTS, J., SCHEIRS, V., & VANHOUCHE, A.-S. (2017). Roepen met een schorre stem? Enkele reflecties bij het jaarverslag van de Centrale Toezichtsraad voor het Gevangeniswezen (2011-2014). *Panopticon*, 38(1), 1-8.

WANZEELE, W., & NAESSENS, L. (2015). De weg naar een goed leven. Ook via commerciële FPC's? *Panopticon*, 36(4), 353-360.

BIJLAGE. OVERZICHT ARTIKELN VAN DE BASISWET VOOR HET GEVANGENISWEZEN IN VOLGORDE VAN INWERKINGTREDING

Datum	Voorwerp	Titel	Artikelen	Inwerkingtreding
17/08/2019	Bestemming gevangenis Plaatsing en overplaatsing	Koninklijk besluit tot uitvoering van de bepalingen van de basiswet van 12 januari 2005 betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden inzake de bestemming van de gevangenis en de plaatsing en de overplaatsing van de gedetineerden	14, 15 17, 18 §1, 167 §2	30/08/2019 01/01/2020
17/08/2019	Toegang tot gevangenis	Koninklijk besluit tot uitvoering van de bepalingen van de basiswet van 12 januari 2005 betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden inzake de toegang tot de gevangenis	32, 33, 34	01/12/2019
26/06/2019	Vergoeding arbeidsongeval	Koninklijk besluit betreffende de vergoeding van de gedetineerden die het slachtoffer zijn van een penitentiair arbeidsongeval	86 §3	01/01/2020
26/06/2019	Penitentiaire arbeid	Koninklijk besluit tot vaststelling van het bedrag en de toekenningsvoorwaarden van de inkomsten uit arbeid en van de opleidingssteun en tot vaststelling van de voorwaarden waaronder de tijd besteed aan vormingsactiviteiten in de gevangenis met arbeidstijd wordt gelijkgesteld	81-86 §§1-2 (niet §3)	01/01/2020
17/05/2019	Aalmoezeners	Koninklijk besluit betreffende de aalmoezeners, de consultants van de erediensten en de moreel consultants bij de gevangenis	74 §5, 75	01/07/2019
05/04/2019	Kledij	Koninklijk besluit tot bepaling van de datum van inwerkingtreding van artikel 43 van de basiswet van 12 januari 2005 betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden met betrekking tot het recht op het dragen van eigen kledij	43	01/07/2020
05/04/2019	Detentieplanning	Koninklijk besluit tot bepaling van de datum van inwerkingtreding van de titel IV van de basiswet van 12 januari 2005 betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden met betrekking tot de detentieplanning	35, 36, 38, 39, 102, 167 §3	29/04/2019
03/02/2019	Materiële levensvoorwaarden	Koninklijk besluit tot uitvoering van de artikelen 41, § 2, en 134, § 2, van de wet van 12 januari 2005 betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden	41 §2, 134 §2	14/02/2019
03/10/2018	Samenlevingsvoorwaarden	Koninklijk besluit tot bepaling van de datum van inwerkingtreding van de bepalingen van de basiswet van 12 januari 2005 betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden met betrekking tot de samenlevingsvoorwaarden	48-52	01/11/2018
19/07/2018 (gewijzigd 11/09/2019)	Toezicht op gevangenis Behandeling klachten	Koninklijk besluit tot bepaling van de datum van inwerkingtreding van de bepalingen van de basiswet van 12 januari 2005 betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden, met betrekking tot het toezicht en de afhandeling van klachten en bezwaar, en tot wijziging van het koninklijk besluit van 21 mei 1965 houdende algemeen reglement van de strafinrichtingen	20-25/1, 25/3 25 26-30, 3/1 18 §2, 25/2, 31, 118 §10, 147-166	01/01/2019 01/04/2019 01/09/2019 01/10/2020
22/06/2018	Overlegorganen	Koninklijk besluit tot regeling van de samenstelling en de werkwijze van het overlegorgaan bedoeld in artikel 7 van de basiswet van 12 januari 2005 betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden	7	15/09/2018
10/04/2016	Aalmoezeners	Koninklijk besluit tot wijziging van het koninklijk besluit van 25 oktober 2005 houdende vaststelling van het kader van de aalmoezeners en de islamconsultanten van de erkende erediensten en van de moreel consultants van de centrale vrijzinnige raad der niet professionele levensbeschouwing bij de strafinrichtingen, zomede tot vaststelling van hun weddeschalen	wijziging art. 1 KB 25/10/2005	
08/04/2011	Titels I (Algemene bepalingen), III (Gevangenis), V (Levensvoorwaarden), IX (Tijdelijke bepaling)	Koninklijk besluit tot bepaling van de datum van inwerkingtreding en uitvoering van verscheidene bepalingen van de titels III en V van de basiswet van 12 januari 2005 betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden	1, 2, 3, 16, 19, 42, 44-47, 53-70 (behalve 57), 76-80, 103, 104, 167 §1	01/09/2011
08/04/2011	Titel VII (Tuchtregime)	Koninklijk besluit tot bepaling van de datum van inwerkingtreding en uitvoering van verscheidene bepalingen van titel VII van de basiswet van 12 januari 2005 betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden	122-146 (behalve 134 §2), 167 §4	01/09/2011
09/06/2009	Penitentiaire gezondheidsraad	Koninklijk besluit tot wijziging van het koninklijk besluit van 12 december 2005 tot bepaling van de datum van inwerkingtreding van artikel 98 van de basiswet van 12 januari 2005 betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden en tot regeling van de samenstelling, de bevoegdheden en de werking van de Penitentiaire Gezondheidsraad	wijziging art. 2 KB 12/12/2005	
28/12/2006	Art. 57, art. 168-176, art. 179	Koninklijk besluit betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden	57, 168-176, 179 (behalve §5 al.3)	15/01/2007
28/12/2006	Titels II (Basisbeginselen) en VI (Orde, veiligheid en gebruik van dwang)	Koninklijk besluit betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden	4, 5, 6, 8, 10, 11, 12, 13, 105-121 (behalve 118 §10)	15/01/2007
10/10/2006	Goedkeuring HR Penitentiaire gezondheidsraad	Ministerieel besluit houdende goedkeuring van het huishoudelijk reglement van de Penitentiaire gezondheidsraad	98 (HR 10/10/2006)	-
10/10/2006	Huishoudelijk Reglement Penitentiaire gezondheidsraad	Huishoudelijk reglement van de Penitentiaire Gezondheidsraad	98 (KB 12/12/2005)	-
12/12/2005	Penitentiaire gezondheidsraad	Koninklijk besluit tot bepaling van de datum van inwerkingtreding van artikel 98 van de basiswet van 12 januari 2005 betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden en tot regeling van de samenstelling, de bevoegdheden en de werking van de Penitentiaire Gezondheidsraad	98	01/01/2006
25/10/2005	Aalmoezeners	Koninklijk besluit houdende vaststelling van het kader van de aalmoezeners en de islamconsultanten van de erkende erediensten en van de moreel consultants van de Centrale Vrijzinnige Raad der niet professionele levensbeschouwing bij de Strafinrichtingen, zomede tot vaststelling van hun weddeschalen	71, 72 §1, 73, 74 §§1-4	01/11/2005